

The Fate of Disruption in *intuitus personae* contracts in French Law with a View to Iranian Law

Saeed Bigdeli*

Associate Professor of Department of Private
Law, Zanzan University, Zanzan , Iran

Akbar Osanlou

Ph.D. Student in Private Law, University of
Strasbourg, French

Abstract

In the laws of both Iran and France, the fundamental elements required for the formation of contracts and the sanction for their absence have been discussed. The overlooked sections have also been supplemented by legal scholars and jurisprudence. Nevertheless, the necessity or lack thereof for the existence of the conditions and elements that form contracts throughout their duration has neither been explicitly and comprehensively addressed nor independently discussed in the laws of the two countries. Consequently, the issue has not been examined as thoroughly as it deserves by legal scholars and jurisprudence, and many aspects remain vague and ambiguous within the judicial systems of both countries. Nonetheless, a general rule has emerged in this area as a principle: after a contract is validly concluded, logically, the absence of necessary elements for its formation does not lead to its

* Corresponding Author: bigdeli@znu.ac.ir

How to Cite: Bigdeli, S., & Osanlou, A. (2024). The Fate of Disruption in *intuitus personae* contracts in French Law with a View to Iranian Law. *Private Law Research*, 12 (46), 175–214. 10.22054/jplr.2024.78461.2833

lapse, just as the death or the lack of capacity of a person or a retraction of intent and consent does not affect the fate of the juridical act. However, it seems unlikely that this rule has no exceptions. Among the questionable cases is the impact of personality or characteristic decline on contracts whose contracting party's personality was the primary reason for the concluding the contract.

The debate over the significance of personality in the formation and durability of personal contracts—referred to as "*intuitus personae*"—is a controversial issue in personal contracts. A crucial question here is the impact of the breach of the intended personality of the contracting parties at the time of the contract's conclusion and its disappearance during its execution. In other words, if the personality of one party or specific characteristics and abilities were central to the intent and will of the contracting parties at the time of the contract's conclusion, and later turns out that the intended individual lacked them or that a mistake occurred regarding the intended personality, what would be the implications? Likewise, on the ground of the centrality of the person's identity or capabilities, what would happen to the contract if the person dies or those characteristics are declined during the contract's execution?

The term "*intuitus personae*," which signifies the strengthening of personal bonds in obligations, is a concept among the general contractual rules that practically has been overlooked by the civil laws of Iran and France, and a few regulations can be found to refer to it. The only explicit legislation in this area in both countries refers to the nullity of a contract in the case of a mistake regarding the other party's personality, provided that the importance of personality is such that it was the primary cause of the contract; Article 201 of the Iranian Civil Code and Article 1134 of the French Civil Code address this issue under the topic of mistakes.

In France, significant initiatives have been undertaken by legal scholars to clarify the juridical act described as "*intuitus personae*" from the ambiguity surrounding it. What is agreed upon in French doctrine is that the contract lapses when the abilities and

characteristics of the contracting party are central and it is proven that those abilities and characteristics are declined. Yet, there is no doctrinal or judicial consensus on describing the legal situation created by the decline of a person's identity or personal abilities: terms like "dissolution," "retroactive termination", "non-retroactivity termination", "canceled", " and "lapse" are all used to describe the extinction of juridical act in personal obligations in French law. This is equally true in Iranian law, where terms such as "dissolution," "disappearance," and " canceled " have been mentioned in similar contexts.

Therefore, considering the importance of personality in these types of contracts on one hand, and the silence of the legislator regarding their disappearance on the other in both understudied countries, the main objective of this study is to examine the fate of contracts when the condition regarding personality at the moment of contract formation is lost or it declines during the life of the contract in both French and Iranian law. Accordingly, we seek to find answers to several main questions: first, what are those personal contracts, and in what cases might contracts be disrupted due to the lack of a central personality or disruption thereof? Second, what is the proposed solution regarding the decline of personality in personal contracts under French law, and can this solution be extrapolated to Iranian law? Additionally, the practical effects of the sanction and its impact on analyzing the outcomes of the discussed contracts is another important question we aim to address.

As a presumption, it seems that personal contracts vary between objective and subjective ones, with some being inherent to certain contracts while others stem from the desires and wills of the contracting parties.

Moreover, in French law, the concept of "caducité"—which has recently been incorporated into recent modifications in the civil code—has received considerable attention in describing the fate of juridical acts in contracts and obligations formed with consideration of the person or their abilities. According to Article 1186 of the new

French Civil Code: " A contract which has been validly formed lapses if one of its essential elements disappears." Thus, from the perspective of many legal scholars, whenever the identity of the parties or the capabilities of the executor becomes a part of the contract and acts as a determining element of consent or the subject of the obligation, it will face the consequence of *caducité*. The same approach, although it had precedents in the jurisprudence of France before the adoption of the new Civil Code, has been strengthened by the new law and is now the prevailing approach in current jurisprudence in that country.

This theory seems extendable to Iranian law, both because it has rational and legal supports in Iranian law and because other conceivable sanctions share similar issues with the French legal system, as well as due to the positive practical effects of the theory. Therefore, it is suggested that the Iranian legislator, in the section on general contract rules, while recognizing the sanction of the *caducité* of contracts as one of the effects of breaching the essential elements of the validity of contracts, and as the absence of the essential elements of the contract at the moment of its formation leads to the contract's nullity, affirm the fundamental nature of personality and personal aspects in personal contracts, and explicitly state that the disappearance of the essential elements of the contract during execution also leads to its lapse.

Keywords: lapse, dissolution, *intuitus personae*, terminaison

سرنوشت اختلال در قراردادهای قائم به شخص در حقوق فرانسه، با نگاهی به حقوق ایران

دانشیار حقوق دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

سعید بیگدلی *

دانشجوی دوره دکتری حقوق خصوصی دانشگاه استراسبورگ، فرانسه

اکبر اصائلو

چکیده

اصولاً، به جز عقود جایز، در مورد عقدی که به صورت معتبر منعقد شده است، فوت شخص حقیقی، عدم اهلیت و زوال اوصاف او یا انحلال شخص حقوقی، تأثیری در بقای عمل حقوقی ندارد. قانونگذار نیز چه در فرانسه و چه ایران، صراحتاً این موارد را باعث انحلال عقد معرفی نکرده است. با این همه، بر بنیاد برخی مقررات قانونی و گاه طبیعت برخی قراردادها و نیز تراضی طرفین، چنانچه بقا و اجرای عقد مقید به وجود شخصیت یک طرف یا توانایی‌های او در تعهدات قائم به شخص باشد، عوامل یاد شده را باید باعث زوال عقد دانست. در این تعهدات، شخصیت یکی از طرفین یا قابلیت‌های خاص او به عنوان «عنصر تعیین کننده» در رضایت طرف دیگر به انعقاد عمل حقوقی است. بدین سان، «قائم به شخص»، گاه از اراده قانونگذار، گاه اراده طرفین عمل حقوقی یا از جوهره آن سرچشمه می‌گیرد که زوال آن به سقوط عمل حقوقی منجر می‌شود. لیکن، در موارد یاد شده، توصیف این اثر پایان‌بخش بحث برانگیز است. در رویه قضایی و دکترین حقوقی فرانسه برای توصیف آن از نهادهای «فسخ قهقراپی»، «فسخ آتیه‌ای»، «انفساخ»، «انتفاء» و... سخن به میان آمده است. نهاد انتفاء «caducité» که در قانون مدنی جدید فرانسه پیش‌بینی شده در مقایسه با سایر نهادها این مزیت را دارد که علاوه بر توجیه منطقی نتیجه، به وضعیت‌های ناهمگن انتظام بخشد. در حقوق ایران، به قدر کافی به توصیف اثر پایان‌بخش در تعهداتی که به صورت قائم به شخص منعقد می‌شوند، پرداخته نشده است و رویه قضایی هم تصمیم روشنی اتخاذ نکرده است. براساس پژوهش صورت گرفته، نتیجه حاصل در حقوق فرانسه، برای حقوق ایران هم قابل توصیه به نظر می‌رسد.

کلیدواژه‌ها: انتفاء، انحلال، فسخ، قائم به شخص.

* نویسنده مسئول: bigdeli@znu.ac.ir

مقدمه

قانون مدنی ایران و همچنین فرانسه، پس از بیان ارکان اساسی صحت قراردادها، به صورت نسبتاً مفصلی به شرح و بسط ارکان یاد شده پرداخته‌اند و ضمانت اجرای فقدان هر یک از ارکان را نیز مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند. به تبع قوانین مدنی، حقوق دانان دو کشور نیز به طور مبسوط و مستوفی در این باب سخن گفته‌اند. رویه قضایی دو کشور نیز مملو از آرای ناظر به مسائل مرتبط با ارکان تشکیل دهنده قرارداد و ضمانت اجرای راجع به انواع تخلف از آنهاست. باین همه، ضرورت یا عدم نیاز به استدامه شرایط و ارکان به وجود آورنده قراردادها در طول حیات قرارداد، به طور صریح و مستوفی و مستقل در قوانین هیچ یک از دو کشور مورد بحث قرار نگرفته است. به همین ترتیب، موضوع آن چنان که شایسته آن بوده است، مورد بحث و بررسی حقوق دانان نیز قرار نگرفته و به تبع، بسیاری از ابعاد آن در نظام قضایی دو کشور نیز گنگ و مبهم است. باین همه، یک قاعده عمومی در این حوزه به عنوان اصل حکم فرما شده است؛ پس از اینکه عقد به صورت صحیح منعقد شد، قاعدتاً انتفای عناصر لازم برای تشکیل آن باعث زوال عقد نیست کما اینکه فوت و عدم اهلیت شخص یا رجوع از قصد و رضا تأثیری در سرنوشت عمل حقوقی ندارد. اما، این اصل نیز بدون استثنا نمانده است و گاه زوال عناصر به وجود آورنده قرارداد، باعث اضمحلال قرارداد است، همچنان که از بین رفتن اهلیت در عقود اذنی باعث انحلال قرارداد می شود.

بحث از اهمیت شخصیت در انعقاد و دوام آن در قراردادهای قائم به شخص - که اصطلاحاً با قائم به شخص‌ها^۱ از آنها یاد می شود - جزء مسائل مهم اختلافی قائم به شخص‌هاست؛ پرسش مهم مطرح در این زمینه، تأثیر تخلف از شخصیت مد نظر طرفین قرارداد در هنگام انعقاد قرارداد و زوال آن در حین اجرای آن است. به عبارت دیگر، اگر در هنگام انعقاد قرارداد، شخصیت یکی از طرفین یا اوصاف و ویژگی‌ها و توانایی‌های خاصی از وی، محور قصد و اراده متعاقدين بوده و پس از قرارداد مشخص شود که فرد منظور فاقد آنها بوده و یا در شخصیت مورد نظر اشتباه رخ داده باشد، تکلیف چیست؟ همچنین با فرض محوریت شخص یا قابلیت‌ها و توانایی‌های وی، چنانچه در طول اجرای

^۱ Intuitus personae

قرارداد، شخص فوت کند یا ویژگی‌های موردنظر زائل شود، تکلیف قرارداد چه خواهد شد؟ قائم به شخص که بیانگر تقویت پیوند شخصی در تعهد است، مفهومی است که به عنوان بحثی از قواعد عمومی قراردادی، عملاً به وسیله قانون مدنی ایران و فرانسه نادیده گرفته شده است و اندک مقرراتی را می‌توان یافت که به آن اشاره داشته باشند. تنها تقنین صریح دو کشور در زمینه یاد شده، اشاره به بطلان قرارداد در صورت اشتباه در شخصیت متعاقد با فرض علت عمده قرارداد بودن آن است؛ ماده ۲۰۱ ق.م.ایران و ماده ۱۱۳۴ ق.م.فرانسه در مبحث اشتباه به این موضوع پرداخته‌اند. در یک نگاه کلی، به‌طور کلاسیک، به قائم به شخص در چارچوب عیوب اراده و به‌ویژه اشتباه در شخص طرف معامله در قراردادها پرداخته می‌شود.^۱ و با اینکه موضوع بسیار مختصر مورد بحث و بررسی قرار گرفته ولی حائز اهمیت فراوان است و دایره تحقیق آن نیز بسیار گسترده‌تر از آن است که در ابتدا تصور می‌شود.^۲

همچنان که از مطالب پیشین پیداست، هم قانون مدنی ایران و هم فرانسه در خصوص زوال شخص یا ویژگی‌های مدنظر از وی در طول اجرای قرارداد ساکت‌اند و مشخص نیست که اگر در حین اجرای قرارداد، طرف مقابل قابلیت‌ها و توانایی‌ها و صلاحیت‌های موردنظر از انعقاد قرارداد را از دست دهد، چگونه می‌توان از حقوق متعهدله حمایت کرد. علی‌رغم سکوت قانونگذار، در فرانسه ابتکار عمل زیادی به وسیله حقوقدانان به کار گرفته شده تا توصیف عمل حقوقی «قائم به شخص» از هاله‌ای ابهام آلود که آن را احاطه کرده خارج شود.^۳ آنچه در دکتترین فرانسه مورد اتفاق نظر است، زوال قرارداد در صورت اثبات محوری بودن شخصیت متعاقد یا توانایی‌ها و قابلیت‌های او در صورت زوال شخصیت یا اوصاف و توانایی‌های مدنظر است باین‌همه، در توصیف این سقوط عمل حقوقی در صورت زوال شخص یا توانایی‌های شخصی او اتفاق نظر دکتترینی و رویه‌ای وجود

^۱M. Contamine-Raynaud, L'intuitus personae dans les contrats, thèse, Paris II, 1974, p. 83 s.

^۲D. Houtcieff, Contribution à l'étude de l'intuitus personae, RTD Civ. 2003, n° 3, p.3.

^۳R. Chaaban, La caducité des actes juridiques, étude de droit civil, thèse, Paris II, 2006, p. 88.

ندارد: «انحلال»، «فسخ قهقرایی»، «فسخ آتیه‌ای»، «فسخ خودبه‌خود قرارداد»، «خدشه‌دارشدن قرارداد»، «خاتمه و مرتفع‌شدن»، «گسیختگی»، «زوال»^۷ و «انتفاء»^۸ ضمانت‌اجراهایی هستند که برای توصیف سقوط عمل حقوقی در تعهدات قائم به شخص در حقوق فرانسه مطرح شده‌اند. همین امر در حقوق ایران هم صادق است و در مصادیق یاد شده از ضمانت‌اجراهایی همچون «انحلال»، «از بین رفتن» و «انفساخ» سخن به میان آمده است.^{۱۰}

بنابراین، بررسی سرنوشت قرارداد در صورت فقدان شرط راجع به شخصیت در حین انعقاد قرارداد یا زوال آن در طول حیات عقد در حقوق فرانسه و ایران، هدف اصلی تحقیق حاضر است. بر همین اساس، دنبال یافتن پاسخ چند پرسش اساسی هستیم: نخست اینکه انواع قائم به شخص‌ها کدامند و در چه مواردی ممکن است قراردادهای به دلیل فقدان شخصیت محوری یا آشفتگی در آن، دچار اختلال شوند؟ دیگر اینکه، راهکار پیشنهاد شده راجع به پریشانی در شخصیت قائم به شخص‌ها در حقوق فرانسه چیست و آیا این راهکار قابل تعمیم به حقوق ایران است؟ همچنین، آثار عملی ضمانت‌اجرای پیشنهاد شده و تأثیر آن در تحلیل نتایج قراردادهای مورد گفتگو، پرسش مهم دیگری است که در صدد یافتن آنیم.

به‌عنوان پیش فرض، به نظر می‌رسد، قائم به شخص‌ها گاه نوعی‌اند و گاه شخصی و همچنین برخی از آنها ذاتی برخی قراردادهای و برخی دیگر، ریشه در خواست و اراده متعاقدين دارند.

^۱ Dissolution

^۲ Résolution

^۳ Résiliation

^۴ Résiliation automatique du contrat

^۵ Fin

^۶ Rupture

^۷ Disparition

^۸ Caducité

^۹ C. Pelletier, La caducité des actes juridiques en droit privé français, 2004, thèse, Paris XII., p. 189.

۱۰. کاتوزیان، ناصر، نظریه عمومی تعهدات، چاپ هشتم، میزان، ۱۳۹۵، ص ۵۴۱.

به علاوه، در حقوق فرانسه، برای توصیف سرنوشت عمل حقوقی در قراردادها و تعهداتی که با در نظر گرفتن شخص یا توانایی‌های او منعقد شده‌اند، از نهاد «انتفاء» - که در تغییرات جدید قانون مدنی وارد قانون شده - استقبال فراوانی شده است. براساس ماده ۱۱۸۶ جدید: «عقدی که به صورت معتبر منعقد شده است در صورت از بین رفتن یکی از عناصر اساسی آن منتفی می‌شود». بنابراین، از دیدگاه بسیاری از حقوق دانان، هرگاه هویت طرفین یا قابلیت اجراکننده در قلمرو قراردادی وارد شود و به یک عنصر تعیین کننده از رضا یا موضوع تعهد تبدیل شده باشد، با ضمانت اجرای انتفاء مواجه خواهد شد. این عنصر مؤثر جزء لاینفک قرارداد به شمار می‌آید، امری که کنتامینو رینو از آن «ادغام شخصیت متعاقد در موضوع تعهد» یاد کرده است.^۲ مستندات جسته و گریخته قانونی و مؤیدات عقلی و نتایج مقبول ضمانت اجرای اشاره شده، به علاوه سوابق رویکرد مشابه در نظام حقوقی ایران، تعمیم آن به حقوق ایران را موجه می‌کند.

پذیرش محوریت شخصیت در قائم به شخص‌ها و انتفای قرارداد در صورت فقدان شخصیت محوری یا اوصاف و قابلیت‌ها و صلاحیت‌های مدنظر در شخص حقیقی یا حقوقی دارای آثار عملی دور و نزدیک فراوان در این نوع قراردادها و همچنین نحوه تفسیر قواعد و احکام حاکم بر آنهاست؛ به عنوان نمونه، تفاوت مبنایی قراردادهای لازم و جایز و زوال قراردادهای جایز با فوت و حجر طرف قرارداد ممکن است، ریشه در قائم به شخصی این قراردادها داشته باشد. پذیرش این دیدگاه، خود منشأ آثار دیگری همچون امکان توافق بر عدول از امکان فسخ در این نوع قراردادهاست.

موضوع قائم به شخص‌ها در حقوق فرانسه مورد توجه و بررسی حقوق دانان قرار گرفته است به گونه‌ای که تقریباً در هیچ یک از کتاب‌های تعهدات - که محل بحث قواعد عمومی قراردادها در آن کشور است - این موضوع مغفول نمانده و کم یا بیش، به آنها پرداخته شده است. به علاوه کم نیستند رساله‌های دکتری که مستقلاً به ابعادی ویژه از قائم به شخص‌ها پرداخته‌اند؛ به عنوان نمونه، «قائم به شخصی در قراردادها»، «قائم به شخصی در

^۱J.-B. Seube, Art.1186 et 1187 – fasc.uniqu: Contrat. *Caducité du contrat*, 2017, n° 22 ; J.-M. Mousseron, P. Mousseron, J. Raynard, J.-B. Seube, *Technique contractuelle*, 5e éd., 2017, p. 316.

^۲M. Contamine-Raynaud, *L'intuitus personae dans les contrats*, op. cit., p. 33

حقوق خصوصی»، «قائم به شخصی در شرکت‌های سرمایه»، «قائم به شخصی در شرکت‌های سهامی» و «قائم به شخصی در شرکت‌های تجاری» بخشی از این نوع پژوهش‌هاست.^۱ ولی در حقوق ایران، تنها بحث‌های دکترینی مرتبط، مطالب جسته و گریخته و پراکنده‌ای است که دربارهٔ اشتباه در شخص طرف معامله - به مناسبت مادهٔ ۲۰۱ قانون مدنی - مورد اشاره قرار گرفته‌اند و یا مطالبی که به فراخور مصادیق محدودی از تأثیر شخصیت در عقود معین مورد اشارهٔ قانونگذار و به تبع بحث حقوق دانان قرار گرفته است. بنابراین، تحقیق مستقلی راجع به سرنوشت عقد در صورت فوت شخص، عدم اهلیت، زوال توانایی‌ها و اوصاف او یا انحلال شرکت، در تعهداتی که با در نظر گرفتن شخص منعقد شده‌اند صورت نگرفته است.

رسیدن به نتیجهٔ موردنظر، نیازمند تعریف مفهوم قائم به شخص، اقسام و آثار زوال شخص یا ویژگی‌های شخصی در این نوع قراردادهاست که در ادامه واکاوی خواهد شد.

۱. تعریف لغوی و مفهوم قائم به شخص

منشأ مفهوم قائم به شخص نامعلوم است. لغت لاتین است، اما این عبارت، نه در زمانِ مطلعین به امور حقوقی رومی به کار رفته است و نه در دورهٔ نویسندگان حقوق قدیم فرانسه.^۲ از نظر ریشه‌شناسی، قائم به شخص از واژهٔ لاتین «تیور» برابر فعل «در نظر گرفتن، ملاحظه کردن»^۳ فرانسه است؛ اصطلاح لاتین «قائم به شخص» از نظر ادبی به معنای «در

^۱ F. Valleur francis, *L'intuitus personae dans les contrats*, thèse, paris, 1938 ; M. Contamine-Raynaud, *L'intuitus personae dans les contrats*, thèse, Paris II, 1974 ; G. Kostic, *L'intuitus personae dans les contrats de droit privé*, thèse, Paris V, 1997 ; D. Krajesci, *L'"Intuitus personae" dans les contrats*, thèse, Toulouse 1, 1998 ; M. Hajjar, *L'intuitus personae dans les sociétés de capitaux*, thèse, Paris 2, 2012. G. Camezlynck, *De l'intuitus personaedans les sociétés anonymes*, thèse, Paris, 1929 ; P. Jeandel, *L'intuitus personae dans les sociétés commerciales*, thèse, Nancy, 1932

^۲ Jurisconsulte

^۳ G. Kostic, *L'intuitus personae dans les contrats de droit privé*, thèse, Paris V, 1997, p. 8.

^۴ Tueor

^۵ Regarder

^۶ Ph. Malaurie, L. Aynès, Ph. Stoffel-Munck, *Droit des obligations*, 12e éd., 2022, p. 220.

نظر گرفتن دقیق شخص» آمده است. قائم به شخص، همچنین به معنای «وابسته به شخص»^۱، «برحسب شخص»^۲ معنی شده است.

درواقع، قائم به شخص چیزی نیست جز توسعه میدان عمل حاکمیت اراده نسبت به ویژگی‌های شخصی متعاقد که به طور سنتی در قراردادهایی مثل هبه، قرارداد کار، مقاطعه کاری، قرض و وکالت تجلی می‌یافت. از آنجا که قائم به شخص بودن از اراده طرفین نشئت می‌گیرد، نویسنده‌ای اشاره می‌کند: «ضابطه قائم به شخص یک دو دوتای ریاضی نیست، بلکه این مفهوم جایی را برای ارزیابی قاضی باقی می‌گذارد، و این خوب است»^۳. همچنین، ویژگی قائم به شخص یک عمل حقوقی، از جمله با توجه به ماهیت تعهدات ارزیابی می‌شود^۴ و عمل حقوقی قائم به شخص تلقی می‌شود، اگر تعهد وعده داده شده مستلزم اجرای قابلیت‌های خاص و غیرقابل جایگزینی متعهد باشد.^۵ به اعتقاد نویسنده‌ای، برای اصطلاح قائم به شخص می‌توان دو وجه در نظر گرفت؛ در معنی مضیق، به مفهوم اهمیت شخص حقیقی فرد است و در معنای موسع، به عنصری از شخصیت فرد اشاره می‌کند که برای یکی از طرفین عمل حقوقی داعی و تعیین کننده تعهد او محسوب می‌شود و همچنین می‌تواند از درج شرطی ناشی شود که به صراحت حاکی از این است که متعاقدین، فلان شخص را یک عنصر تعیین کننده از رضای خود در نظر گرفته‌اند.^۶ علی‌رغم مظاهر متعدد قائم به شخص، مقنن، رویه قضایی و دکترین از آن تعریف دقیق و رضایت بخشی ارائه نداده‌اند. در حقوق ایران، استاد مرحوم دکتر لنگرودی اصطلاح اخیر را این گونه تعریف می‌کنند: تعهدی است که به شخص متعهد یا متعهدله بستگی داشته باشد.^۷ اما، در اغلب موارد تعهد با در نظر گرفتن شخص متعهد منعقد می‌شود. «قائم به شخص، ملاحظات خاص اوصاف متعهد است: اگرچه در بطن یک قرارداد، قائم به شخص

^۱ Attaché à la personne

^۲ En fonction de la personne

^۳ L. Josseland, Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé, 1928, n° 56.

^۴ D. Houtcieff, Contribution à l'étude de l'intuitus personae, op. cit., n° 26.

^۵ Ph. Malaurie, L. Aynès, Ph. Stoffel-Munck, Droit des obligations, op. cit., p. 221.

^۶ B. Fages, Droit des obligations, 13e éd., 2023, p. 82.

^۷ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، حقوق تعهدات، چاپ چهارم، گنج دانش، ۱۳۸۹، ص ۷۹.

می‌تواند دوطرفه باشد، در بطن یک تعهد بی‌گمان یک طرفه است! قائم به شخص، در زمینه قراردادها، مجموعه وضعیتی را توصیف می‌کند که در آن، شخصیت یکی از طرفین، به خاطر توانایی‌ها و قابلیت‌های خاص او و ارائه خدمات مورد انتظار از او، [عنصر] اساسی تلقی می‌شود.^۲ و به تعبیر گویای کنتامینو رینو، قرارداد « وقتی قائم به شخص است که متعاقد، به جای در نظر گرفتن تعهدی که صرفاً از قرارداد انتظار دارد، شخصی که باید چنین تعهدی را برای او فراهم سازد نیز در نظر می‌گیرد».^۳

۲. اقسام قائم به شخص

قائم به شخص بودن غالباً در دکترین حقوقی به‌عنوان مفهومی غیرشفاف^۴، با «هندسه‌ای متغیر»^۵ و دارای تنوع^۶ تصور می‌شود. زیرا در اشکال مختلف آن، یک مفهوم کاملاً نسبی است که دارای شدت متغیر است. به‌همین دلیل است که نویسندگان سعی کرده‌اند این نمودهای مختلف را با ایجاد تمایزهای متعدد در بطن مفهوم قائم به شخص طبقه‌بندی کنند.

۲-۱. قائم به شخص ذهنی^۷ و عینی^۸

به‌طور مرسوم، وقتی سخن از قائم به شخص می‌شود، فقط جنبه شخصی (ذهنی) آن به ذهن متبادر می‌شود و آن وقتی است که شخصیت متعاقد باعث انگیزش احساس در طرف مقابل می‌شود. این نوع از قائم به شخص عمدتاً در عقود غیرمعوض^۹ تجلی می‌یابد. ویژگی این قراردادها این است که بود یا نبود طرف قرارداد موردنظر، عنصر سازنده در

^۱ C. Mouly, Les causes d'extinction du cautionnement, thèse Montpellier 1, 1979. , thèse, n° 325.

^۲ G. Cornu, Vocabulaire juridique, 15e éd., 2024, p. 579.

^۳ M. Contamine-Raynaud, L'intuitus personae dans les contrats, op. cit., p. 33.

^۴ L. Aynès, La cession de contrat et les opérations juridiques à trois personnes, thèse, paris 2, 1984, n° 331.

^۵ Géométrie variable

^۶ Ph. Le Tourneau, « Contrat intuitu personae », Juriscl. com., contrats-distribution, fasc. 420, 1994, n° 34.

^۷ J.-M. Mousseron, P. Mousseron, J. Raynard, J.-B. Seube, Technique contractuelle, 4e éd., 2010, p. 473 et s.

^۸ subjectif

^۹ objectif

^{۱۰} contrats à titre gratuit

انجام یا عدم انجام قرارداد است. درحقیقت، این قراردادها، اغلب، وسیله‌ای برای ابراز رابطه دوستی، عشق یا محبت بین طرف‌های قرارداد فراهم می‌کنند. به عبارت دیگر، وقتی قائم به شخص از این نوع است، شخص مقابل معین و قابل تشخیص و غیر قابل جانشینی با اشخاص دیگر است! قائم به شخص ذهنی، عملاً منتهی به فردیت بخشی به موضوع تعهد می‌شود و در نتیجه، منعقدکننده انتظار دارد که تنها خود شخص متعاقدش قرارداد را انجام دهد.

به موازت آن، نوع دیگری از قائم به شخص، قائم به شخص نوعی است. و این زمانی است که صرفاً برخی از قابلیت‌های شخص، به‌دوراز هرگونه تعیین هویت طرف متعاقد مدنظر قرار گیرد. در این نوع، آنچه مورد توجه است، صلاحیت‌ها، قابلیت‌ها و شایستگی‌های طرف قرارداد است. با اینکه در اکثر این نوع قراردادها هم، عملاً وجود آن شایستگی‌ها و صلاحیت‌ها در شخص معین باعث می‌شود که آن فرد معین هم به‌نوعی موضوعیت پیدا کند، اما شخصیت و هویت آن فرد خاص، محور اصلی قرارداد نیست، لذا برخلاف نوع قبلی، امکان جایگزینی یک فرد با دیگری وجود خواهد داشت، به این شرط که شخص جدید دارای تمامی اوصاف و قابلیت‌هایی باشد که شخص موردنظر نخست داشته است. لذا جانشینی در این نوع، ناممکن نیست؛ برای مثال، هنگامی که شخص منتخب، به دلیل داشتن گواهی یا دیپلم خاصی انتخاب شده است. این شکل از قائم به شخص، عمدتاً در عقود معوض تجلی پیدا می‌کند و بیشتر گرایش به کاهش ریسک قراردادی، با درنظر گرفتن برخی از قابلیت‌های به‌طور عینی واقعی متعاقد، دارد؛ به‌عنوان نمونه، استفاده از این نوع در قراردادهای تحقیقاتی و نوآوری بسیار مرسوم است. لذا برخلاف نوع پیشین، در صورت نیاز و با توجه به شرایط، ممکن است متعهدله، فرد جدیدی با همان اوصاف شخص اولیه را جانشین متعهد یا طرف قرارداد پیشین کند، درحالی که در قائم به شخص ذهنی یا شخصی، اصولاً تصور جانشینی دیگری به دلیل تشابه در قابلیت‌ها و صلاحیت‌ها تحقق‌ناپذیر است.

۱G. Kostic, L'intuitus personae dans les contrats de droit privé, , op. cit., p. 2.

۲contrats à titre onéreux

۲-۲. قائم به شخص ذاتی و ارادی

اصل اثر پایان بخش زوال یا ناتوانی شخصی که قرارداد قائم به وی منعقد شده است، هم در قراردادهایی دیده می شود که اصل و اساس آنها بر پایه شخص یا شخصیت افراد شکل می گیرند و هم در مورد قراردادهایی که ضرورتاً وابسته به ویژگی های شخصی طرفین نیستند اما، بنا به مورد و براساس اراده متعاقدين، شخصیت متعاقد باعث شکل گیری آنها شده است. به عبارت دیگر، این تنوع اعمال حقوقی را فی الواقع می توان این گونه بیان کرد که اگرچه برخی از آنها به شکلی غیرارادی قائم به شخص هستند، اعمال دیگر بالعکس، فقط در مواردی خاص، و بسته به اراده طرفین عمل حقوقی چنین خصوصیتی را پیدا می کنند. بند آخر ماده ۴۹۷ قانون مدنی کشورمان را در عقد اجاره می توان مصداقی از قائم به شخص بودن به اراده متعاقدين در عقد اجاره دانست که به موجب ماده اخیر، در عقد اجاره فوت موجر یا مستأجر موجب بطلان عقد نمی شود مگر اینکه شرط مباشرت شخص مستأجر شده باشد که در این صورت با فوت او عقد منتفی می گردد!

به علاوه، این ویژگی ممکن است به طور خاص پیش بینی نشده باشد، اما به صورت ضمنی از مفاد قرارداد یا اوضاع و احوال حاکم بر آن یا شرط خاصی از شروط مندرج در قرارداد استنباط شود. از این رو، در صورت بروز اختلاف، دادرس می تواند با تجزیه و تحلیل مفاد قرارداد، ساختار کلی آن، حرفه طرفین، اوضاع و احوال انعقاد عمل حقوقی و سایر عناصر در مورد اهمیت شخصیت متعاقد تصمیم بگیرد.^۱

در حقوق فرانسه، از قراردادهایی که بر حسب طبیعت، نوعاً محمول بر اهمیت شخصیت طرف قرارداد فرض می شوند: از قراردادهای مجانی یا قراردادهای یک تعهدی نام برده می شود در حالی که ذاتاً قراردادهای معوض یا دو تعهدی وضعیتی برعکس این ویژگی دارند. با این همه، همین قراردادهای دسته دوم ممکن است به تشخیص دادرس و اوضاع و احوال حاکم، مبتنی بر شخصیت تلقی گردد. همچنین بنا بر اراده متعاقدين، آنجا

۱. شهیدی، مهدی، آثار قراردادهای تعهدات، جلد سوم، چاپ هفتم، میزان، ۱۳۹۵، ص ۲۵.

۲ Ph. Le Tourneau, «Contrat intuitu personae», Juriscl. com., contrats-distribution, fasc. 420, op. cit., n° 48.

که یک قرارداد دوتعهدی مسئولیت تعهدات متقابل را بر طرفین قرارداد تحمیل می‌کند، قائم به شخص بودن ممکن است به یکی از طرفین یا حتی به هر دو طرف مربوط باشد. با این حال، رایج‌ترین وضعیت این است، بدهکاری که تعهد خاص قرارداد بر ذمه او است، به عنوان شخصی انتخاب شود که قرارداد قائم به وی منعقد شده است. در اعمال حقوقی و قراردادهای یک طرفه نیز، قائم به شخص بودن غالباً به شخص ذی‌نفع عمل حقوقی مربوط است. اصل اثر پایان‌بخش زوال یا عجز ذی‌نفع یک عمل حقوقی یا قرارداد یک‌جانبه، کاربردهای بی‌شماری در حقوق مربوط به ارث و میراث و عقود تبرعی پیدا می‌کند. چندین ماده از قانون مدنی فرانسه، این اصل را، هم برای وصیت‌نامه و هم برای برخی بخشش‌های خاص، در نظر گرفته‌اند. مواد ۱۰۳۹ و ۱۰۴۳ قانون مدنی فرانسه پیش‌بینی کرده‌اند که فوت وارث قبل از موصی یا حजर وی پس از تنظیم وصیت‌نامه، اما قبل از مرگ موصی، وصیت را منتفی می‌کند. از نظر بودری-لاکانتینری «بخشش‌های مربوط به وصیت‌نامه کاملاً شخصی هستند، مانند لطفی که منشأ آنهاست. از این رو حق حاصل از وصیت فقط می‌تواند شامل حال شخصی شود که در زمان استفاده از حق، در قید حیات باشد»^۱.

در حقوق ایران، وضعیت قراردادهای معوض و مجانی، همچون حقوق فرانسه است؛ به‌عنوان نمونه، ماده ۲۰۱ قانون مدنی که تنها اشتباه در مورد شخص را در عقود که شخصیت علت عمده آنهاست منشأ اثر می‌داند، در رویه قضایی و دیدگاه حقوقدانان، عمدتاً معطوف به قراردادهای غیرمعوض شده است و به‌ندرت می‌توان نظر یا رأی مبنی بر محوریت شخص در قرارداد معوض یا دو‌تعهدی یافت. با این همه از مفهوم برخی استدلال‌های حقوق‌دانان و گاه آرای صادره، می‌توان ظرفیت ابتدای قرارداد بر شخصیت طرفین در قراردادهای معوض در شرایط و اوضاع و احوال ویژه عقد را نیز استنباط کرد؛ در پرونده‌ای، خواهان به طرفیت وراث، دادخواستی به خواسته تأیید فسخ و بی‌اعتباری قرارداد عادی، تقدیم دادگاه کرده است. با این توضیح که خواهان با مورث خواندگان قرارداد مشارکت مبنی بر احداث ملکی منعقد کرده‌اند و مورث خواندگان متعهد به تکمیل و ساخت بنای مورد تعهد بوده است، ولی با فوت مشارالیه و با توجه به اینکه شخص مورد نظر

^۱ G. Baudry-Lacantinere, *Traité théorique et pratique de droit civil*, T. XI: Des donations et testaments, 1909: n° 2826, cité C. Pelletier, 2004, p. 179.

مؤثر در وقوع عقد بوده است، ابطال قرارداد و سند تنظیم شده، تقاضا شده است. دادگاه با این استدلال حکم به بطلان دعوی خواهان صادر کرده است: «نظر به اینکه اصولاً در ساخت و ساز ملک شخصیت طرف مقابل سهم بسزایی ندارد و در نظر عرف اقداماتی از قبیل هنری و افعالی که ظرفیت خاص می‌طلبد ممکن است بدین گونه باشد در نتیجه فوت سازنده موجبات نقض و فسخ قرارداد را فراهم نمی‌سازد...»! بنا بر محتوای رأی صادره، صرفاً معوض بودن معامله، مانع تأثیر عمیق شخصیت بر اراده طرفین نیست و حتی در این قراردادها نیز ممکن است با احراز اهمیت محوری شخصیت طرف قرارداد، رأی به انتفای قرارداد به شیوه مقتضی داده شود.

۳. انواع انتفاء در قائم به شخص

وقتی که عمل حقوقی به صورت قائم به شخص تشکیل شده باشد، انتخاب شخص طرف متعاقد گاه برای رسیدن به کیفیت مطلوب اجرای تعهد و گاه منتفع مورد نظر متعهد یا ناقل و گاه اهداف دیگر، هدف اساسی قرارداد است. لذا به دلایلی که پیش تر اشاره شد، راهکار منطقی در صورت مخدوش شدن این هدف اساسی، انتفای قرارداد است. زوال این عنصر ممکن است ناشی از رخداد‌های مختلفی باشد. اجمالاً می‌توان این انواع را شامل از بین رفتن شخص یا اوصاف اساسی شخص مدنظر طرفین دانست که هر یک از شقوق یاد شده نیز، خود می‌تواند در خصوص اشخاص حقیقی و حقوقی مصداق داشته باشد.

۱-۳. انتفاء ناشی از زوال شخص حقیقی

منظور از این مورد، فرضی است که شخصیت متعهد در انجام تعهد مؤثر باشد که مستلزم مشارکت خاص این شخص در اجرای تعهدات فردی وی است و وفای به عهد از جانب دیگران ممکن نباشد.^۱ بر این اساس، در صورت وقوع رویدادی که این مشارکت شخصی را غیرممکن سازد، می‌توان در مورد سرنوشت این عمل حقوقی سؤال کرد. در این فرض،

۱. دادنامه شماره ۷۸۶ مورخ ۱۳۹۲/۱۰/۳۰ صادره از شعبه ۲۲۰ دادگاه عمومی حقوقی تهران،، میرشکاری، عباس، رساله

عملی در حقوق قراردادها، جلد اول، سهامی انتشار، ۱۴۰۰، ص ۶۴.

۲. ماده ۲۶۸ قانون مدنی مقرر می‌دارد «انجام فعلی در صورتی که مباشرت شخص متعهد شرط شده باشد به وسیله دیگری ممکن نیست (...).»

فوت متعهد یا عجز او موجب انتفای تعهد می‌شود، چراکه در این گونه موارد «بقای شخصیت طلبکار یا بدهکار قید بقای تعهد نیز هست»^۱! در این نوع از تعهدات، وارث را نباید در ردیف قائم مقام ذکر کرد؛ برای نمونه، نقاش معروفی تعهد به کشیدن پُرتره شخصی را تعهد کند، با فوت نقاش، تعهد منتفی می‌شود و وارثان او هیچ سهمی در دیون و مطالبات ناشی از این قرارداد، خواه مثبت باشد و خواه منفی، ندارند.^۲

بسیاری از قراردادهای مقاطعه کاری^۳ که با یک شخص حرفه‌ای منعقد می‌شود، قائم به شخص هستند. ماده ۱۷۹۵ قانون مدنی فرانسه در زمینه قراردادهای پیمانکاری انحلال قرارداد را به خاطر فوت معمار، مقاطعه کار یا صنعتگر پیش‌بینی کرده است. روشن است ماده اخیر، مربوط به وضعیتی است که انتفای ناشی از فوت یک عرضه‌کننده خدمات در قراردادی است که قرارداد با لحاظ اوصاف فردی او منعقد شده است.^۴ بدین سان، تعداد معینی از قراردادهای پیمانکاری اصولاً انتقال‌پذیر نیستند، هرچند این انتقال‌ناپذیری نسبی است. بر همین اساس نیز، به نظر می‌رسد منطقی است که ماده اخیر مربوط به نظم عمومی نباشد پس، طرفین می‌توانند از آن تخطی کنند.^۵ حتی رویه قضایی پذیرفته است که چشم‌پوشی بهره‌مندی از ماده ۱۹۷۵ می‌تواند ضمنی و ناشی از اوضاع و احوال باشد: مثلاً اگر ورثه برای حصول شروط و مواعد اقدام کنند.

به طور مشابه، هنگامی که در یک قرارداد پژوهشی پیش‌بینی شده است که مطالعات به وسیله فلان شخص مشهور و ذی‌صلاح انجام شود، اگر متعهد فوت کند، باز هم این راه حل قابل استفاده است.

ماده ۲۰۰۳ قانون مدنی فرانسه اسباب مختلف انحلال عقد وکالت را پیش‌بینی کرده است. براساس بند ۳ ماده اخیر، با فوت طبیعی یا مدنی (حجر و افلاس) وکیل یا موکل،

۱. کاتوزیان، ناصر، نظریه عمومی تعهدات، پیشین، ص ۵۴۱.

۲. امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، جلد اول، چاپ سی و هفتم، انتشارت اسلامی، ۱۳۹۵، ص ۲۸۵؛ کاتوزیان، ناصر،

قانون مدنی در نظم کنونی، چاپ پنجاه و هفتم، میزان، ۱۳۹۷، ص ۱۷۴.

۳. *Contrat de louage d'ouvrage*

۴. Ph. Malaurie, L. Aynés, P.-Y. Gautier, *Droit des contrats spéciaux*, 12e éd., 2022, p. 501.

۵. M. Planiol, G. Ripert, *Traité partique de droit civil français*, 2e éd., XI par Savatier, Rouast, Lepargneur et Besson, 1954, n° 849 et 936.

۶. *Dijon*, 20 janvier 1921, G.P. 1921, II 291.

وکالت «خاتمه» می‌یابد. این ماده از یک اصل قدیمی منبعث از حقوق روم است که وکالت را قراردادی تلقی می‌کند که بین افرادی خاص و با توجه به شخصیت آنها منعقد می‌شود و دارای موضوعی نسبتاً محدود است. پُوتیه حقوقدان بزرگ فرانسوی دلیل این ماده را خیلی خوب و براساس منطق برگرفته از ماهیت عقد وکالت توجیه می‌کند: «وکالت مبتنی بر اعتمادی است که موکل بر وکیل دارد. این اعتماد، مربوط به شخص وکیل است، چراکه موکل هر وکیلی را برای انجام امور خود بر نمی‌گزیند، لذا به وراثت اش انتقال نمی‌یابد».^۴ بدین سان، از آنجا که قائم به شخص بودن یکی از عناصر اساسی آن بوده و تأثیر قاطعی بر رژیم آن دارد، منطقی است که با فوت وکیل به طور خودکار پایان یابد.^۵ رویه قضایی فرانسه نیز، علاوه بر آنکه وکالت را عقدی قائم به شخص معرفی کرده، از نهاد «انتفاء» برای زوال وکالت بهره برده است؛ به عنوان نمونه دادگاه تجدیدنظر رمس در رأی شماره ۱۶/۰۱۳۶۵ به تاریخ ۲۱ نوامبر ۲۰۱۷، اعلام کرده که عقد وکالت قائم به شخص منعقد شده است. همچنین شعبه اول دیوان عالی فرانسه در رأی شماره ۱۲۴ مورخ ۲۹ آوریل ۱۹۶۸ در این خصوص بیان می‌دارد «وکالت اعطاء شده توسط متوفی... با فوت منتفی می‌شود». از این رو، این رأی از واژه و نهاد «انتفاء» برای پایان وکالت استفاده کرده است.^۷ همچنین رویه قضایی فرانسه در داوری نیز چنین دیدگاهی را دارد؛ شعبه دوم دیوان عالی فرانسه در رأی مورخ ۲۳ می ۱۹۷۳، به صراحت از ضمانت اجرای «انتفاء» در شرط داوری حمایت کرده و برای توجیه رأی اشاره می‌کند که «طرفین با در نظر گرفتن شخص داور، به داوری متوسل شده بودند و در پی فوت او شرطی که اجرائش غیرممکن شود، منتفی می‌شود». در حقوق ایران نیز گاه به این مسئله توجه شده است؛ مثلاً، در صورتی که توافق طرفین بر داوری شخص یا اشخاص خاصی باشد و آن شخص فوت کند، محجور شود و یا استعفا

^۴ R. Laher, « mandat et confiance », RTD civ, 2017, p. 541.

^۵ mandant

^۶ mandataire

^۷ R.-J. Pothier, Traité du contrat de mandat, œuvres de Pothier, 1847, n° 100 et s.

^۸ C. Pelletier, La caducité des actes juridiques en droit privé français, op. cit., p. 176.

^۹ Reims

^{۱۰} F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), thèse. Aix-Marseille III, 2000, p. 154.

دهد داوری «منتفی» دانسته شده است.^۱ از جمله نتایج تفسیر یاد شده (انتفای عقد در نتیجه اهمیت شخصیت داور) این است که ماده ۴۶۳ قانون آیین دادرسی مدنی را - که در صورت استنکاف یا ناتوانی داور تعیین شده برای داوری، دادگاه برای رسیدگی و صدور رأی صالح معرفی شده است - نباید آمره دانست و باید به دادگاه اجازه داد در صورتی که تشخیص دهد داوری شخص معین، موضوعیتی از حیث شخصیت داور نداشته، اجازه دهد موضوع از همان طریق داوری حل و فصل شود. همچنان که در رأی مشورتی از اداره حقوقی، با همین استدلال آمده است: «چون از مندرجات قرارداد طرفین به شرح مذکور در استعلام چنین استفاده می شود که توافق طرفین به حل اختلافات ناشی از قرارداد از طریق داوری قطع نظر از شخصیت داوران بوده است لذا با استعفای احد از داوران مشترک و عدم تراضی طرفین در تعیین داور مشترک، هر یک از طرفین می توانند تعیین داور مشترک را از دادگاه درخواست نمایند...».

برخلاف وکالت و داوری و نکاح و... که ذاتاً قائم به شخص هستند، گاه قراردادی بنا به اراده طرفین، بر شخصیت طرفین یا یکی از ایشان مبتنی می شود؛ به عنوان نمونه، بند دوم ماده ۱۸۷۹ قانون مدنی فرانسه که راجع به عاریه است، تصریح می کند: چنانچه عاریه با در نظر گرفتن شخص مستعیر باشد وراثت او نمی توانند، انتفاع از موضوع عاریه را ادامه دهند. ماده ۶۳۸ قانون مدنی ایران در باب عاریه، مطلقاً فوت هر یک از طرفین را از موجبات انفساخ عقد تلقی نموده است. با این حال، در حقوق ایران در عقد مزارعه، برای منتفی تلقی کردن قرارداد، لازم است که مباشرت عامل در عقد مزارعه قید تراضی و اجرای مفاد عقد باشد (ماده ۵۲۹)، اما چنانچه مباشرت شرط فرعی باشد با مرگ عامل عقد منفسخ نمی شود و مزارع حق فسخ پیدا می کند (کاتوزیان، ۱۳۹۷: ۳۹۲). همچنین دلیل بند آخر ماده ۴۹۷ قانون مدنی کشورمان را در عقد اجاره می توان قائم به شخص بودن عقد اجاره در شرایط ویژه دانست که براساس آن فوت موجر یا مستأجر موجب بطلان عقد

۱. شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی، جلد سوم، چاپ دوم، دراک، ۱۳۸۴، ص ۵۴۹.

۲. برای مطالعه بیشتر رجوع شود: قائم به شخص بودن داوری و استفاده از دستیاران حقوقی در داوری‌های بین‌المللی (قنبری جهرمی، عبداللهی، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۶۲، ۱۳۹۹، ص ۱۲۰-۹۱)؛ انتقال موافقت‌نامه داوری (رضایی، امیری، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره نهم شماره ۳، ۱۳۹۶، ص ۱۲۷-۹۷).

نمی‌شود مگر اینکه شرط مباشرت شخص مستأجر شده باشد که در این صورت با فوت او عقد منتفی می‌گردد.^۱ پذیرش این دیدگاه مبنی بر ابتنای ماده یاد شده و انتفای قرارداد بر قائم به شخصی اجاره در مورد یاد شده، عملاً باعث می‌شود قاضی بتواند علاوه بر شرط‌های صریح مندرج در قرارداد اجاره، چنانچه از اوضاع و احوال و قرائن و امارات حاکم بر اجاره نیز، شرط مباشرت مستأجر را استنباط کند، رأی به انتفای قرارداد در نتیجه فوت او دهد.

قانون مدنی ایران در ماده ۹۵۴ فوت و حجر در عقود جایز را باعث انفساخ آنها دانسته است. اصولاً حقوقدانان، دلیل این مسئله را ابتنایشان بر اذن دانسته‌اند؛^۲ بدین معنا که چون این دسته از عقود، عموماً اعتبار و ارزش خود را از اذن می‌گیرند، آنچه باعث قطع ارتباط اذن با منبع آن شود باعث زوال قرارداد می‌گردد و مرگ و جنون و سفاهت باعث چنین قطع ارتباطی است. لذا مبنای انفساخ ماده یاد شده را باید اذنی بودن عقد دانست.^۳ حال، این نکته شایسته تأمل جدی است که شاید بتوان تفسیر دیگری از چرایی این حکم در مورد عقود اذنی به دست داد که علت اصلی جواز در این قراردادها، وابستگی آنها بر شخصیت متعاقدین یا یکی از ایشان در اراده مشترک قراردادی است؛^۴ نگاهی به ماهیت عاریه و ودیعه و وکالت و... توجیه پذیری این دیدگاه را آسان می‌کند. چنانچه این نظر پذیرفته شود، از بین رفتن عقود اذنی را در نتیجه موت باید از انواع انتفاء در نتیجه زوال شخص طرف قرارداد در نتیجه قوام عقد بر شخصیت متعاقد قلمداد کرد. پذیرش دیدگاه یاد شده، با اینکه از حیث انحلال قرارداد در صورت مرگ طبیعی یا مدنی طرفین عقد جایز تفاوتی ندارد، اما سایر قضاوت‌های حقوقی راجع به موضوع را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به عنوان مثال، چنانچه دلیل انحلال قرارداد، قائم به شخصی آن باشد، طبعاً در صورت احراز بی‌اهمیت بودن شخصیت متعاقد در قرارداد منعقد و یا شرط صریح مبنی بر امکان انجام آن از سوی دیگری دلیلی بر انحلال قرارداد در صورت فوت یا حجر متعاقد وجود نخواهد داشت در حالی که توجیه چرایی جواز عقود جایز با اذنی بودن این قراردادها نه تنها مانع ماندگاری قرارداد با مرگ طبیعی یا مدنی است، بلکه پذیرش شرط خلاف جواز این دسته از عقود

۱. شهیدی، مهدی، آثار قراردادها و تعهدات، پیشین، ص ۲۵.

۲. شهبازی، محمدحسین، مبانی لزوم و جواز اعمال حقوقی، چاپ اول، فرزندگان دادآفرین، ۱۳۸۵، ص ۷۷.

۳. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، چاپ سوم، سهامی انتشار، ۱۳۷۴، ص ۴۳ به بعد.

را نیز با مانع مواجه می‌کند (همچنان که برخی از فقها و حقوق‌دانان، تغییر در امکان فسخ عقود جایز را مخالف اقتضای ذاتی این عقود - اذنی بودن - تلقی می‌کنند).

۱-۳-۱. انتفای ناشی از زوال قابلیت‌ها یا اوصاف شخص حقیقی

توانایی‌ها و قابلیت‌ها و اوصاف فردی یک شخص می‌تواند در اراده دیگری برای تشکیل عمل حقوقی، مؤثر و تعیین‌کننده باشد. در نتیجه، زوال این ویژگی‌ها که عقد با در نظر گرفتن آنها منعقد شده است به شرط آنکه ویژگی‌های یاد شده عنصر تعیین‌کننده و محرک باشد و قرارداد بر مبنای آن قابلیت‌ها و توانایی‌ها تشکیل شده باشد به انتفای قرارداد منجر خواهد شد. البته، تشخیص اینکه، توانایی‌ها و قابلیت‌های خاص یکی از طرفین در قلمرو قراردادی وارد شده یا نه به راحتی میسر نیست و در صورت اختلاف، تشخیص آن با دادرس خواهد بود.

بررسی رویه قضایی فرانسه، مؤید مواردی از سقوط عمل حقوقی به خاطر زوال یک صفت یا قابلیت شخصی یا نوعی، از جمله در مورد صدمه به توانایی‌های شخص یا خدشه زدن به وضعیت مالی اوست. بر همین اساس، پذیرفته شده که گاه، بیماری یکی از علل معافیت در مورد ارائه خدمات است و در نتیجه، با توجه به وابستگی متقابل تعهدات و اهمیت ویژگی سلامت متعاقد در قرارداد، با تحقق این مشکل، قرارداد ممکن است از بین برود. به همین ترتیب، داشتن پروانه خاص حرفه‌ای هم می‌تواند «ویژگی تعیین‌کننده» شخص یکی از متعاقدین محسوب گردد؛ برای نمونه، ابطال قطعی پروانه یک معمار منتهی به انتفای قرارداد می‌شود. همچنین، گاه تغییر در وضعیت مالی متعاقد و لغو مجوزهای بیانگر توان مالی، باعث چنین انحلالی است؛ برای نمونه، در مورد یک قرارداد ساخت با مجوز بهره‌برداری از یک حق انحصاری، این مجوز یک عنصر بسیار مهم است که به همین دلیل، قرارداد، قائم به شخص کسی است که دارای این مجوز است.^۱

وقتی بحث از وصف شخصی باشد، اثبات تأثیر آن مستلزم تحقق یک روند دوگانه است: قبل از همه، باید ثابت شود که این خصیصه خاص در واقع سبب یا یک علت تعیین‌کننده رضایت طرفین در آن قرارداد خاص بوده، به این معنی که دقیقاً در قلمرو

^۱F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), thèse, op. cit., p. 133.

قراردادی وارد شده است و از سوی دیگر تغییر حاصل شده در روند اجرای قرارداد را بتوان به معنی زوال آن عنصر شخصی تأثیرگذار قلمداد کرد. صدور رأی انتظامی علیه شخص متعهد به دلیل تخلفات اخلاقی در حین ایفای تعهدات قراردادی بدون لغو پروانه یا سلب مجوز یا امتیازات حرفه‌ای از جمله این موارد است که با تشخیص دادرس می‌تواند به‌عنوان عامل انتفای قرارداد مورد شناسایی قرار گیرد. بر این اساس، اصولاً آنچه امروز رویه قضایی فرانسه با آن روبروست، تأثیر یا بی‌تأثیری شخصیت یا ویژگی‌های شخصیتی اشخاص در قراردادهای و تعهدات متأثر از شخصیت و خصوصیات شخصی متعاقدین نیست، بلکه معیار و نحوه ارزیابی این اثرگذاری است.

۲-۱-۳. انتفای ناشی از قائم به شخصی در شخص حقوقی

شخص حقوقی نیز همانند شخص حقیقی در طول حیات خود ممکن است تحولات زیادی به خود ببیند، به‌ویژه به‌واسطه شکل، سرمایه یا مدیریت آن. از سوی دیگر بسیار محتمل است در قرارداد فی مابین این شخص با دیگری، طرف قرارداد به این دلیل وارد آن شود که متعاقد وی یک شرکت، یک انجمن یا یک گروه است که از قابلیت‌ها و ویژگی‌های خاصی برخوردار است که تعیین‌کننده اراده وی هستند که پیشاپیش اجرای مناسب این قرارداد را تضمین می‌کنند. در نتیجه، یک تغییر جوهری در این شخص حقوقی ممکن است به زوال هدفی منجر گردد که با قائم به شخص بودن طرف قرارداد پیوند خورده است. همچنین قراردادی که شرکت در نتیجه آن ایجاد شده، در اراده بانیان آن ممکن است قائم به وجود سایر شرکا باشد. اصولاً، قائم به شخص بودن در شرکت‌های تجاری را باید در شرکت‌های از نوع اشخاص (در مقابل شرکت‌های سرمایه‌ای) جستجو کرد که در این شرکت‌ها شخصیت اعضا و شرکا مناط اعتبار است، مانند: شرکت تضامنی. از نظر آقای گرون، با توجه به فرضی بودن شخصیت شرکت و استقلال آن از شخصیت واقعی شرکا در این زمینه باید با احتیاط عمل کرد و از نظر قائم به شخص بودن، وابستگی متقابل شخص حقوقی و اشخاص حقیقی که تشکیل دهنده آنند، مشکلات خاصی ایجاد می‌کند. در شرکت‌های تجاری از نوع اشخاص، شرکا مسئولیت شخصی و نامحدود دارند که نشان از

۱F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), thèse, op. cit., p. 152.

پیوند امور شرکت با سرنوشت اشخاص تشکیل دهنده آن دارد؛ برای مثال: در شرکت تضامنی،^۱ شرکت‌های با مسولیت نامحدود^۲ یا شرکت مدنی اموال غیرمنقول^۳ که اعضای آن اغلب فامیل و اشخاص نزدیک هستند. دادگاه تجدیدنظر پاریس در رأی^۴ اعلام کرد که «در واقع، شخصیت مدیران، نحوه سازماندهی، اهداف اجتماعی، ائتلاف‌ها، استراتژی‌ها و روش‌های شخص حقوقی می‌توانند به همان اندازه عناصری که طرف‌های متعاقد [شرکت] تعیین‌کننده تلقی می‌کنند تأثیرگذار باشند».^۵ لذا شخصیت شرکای شرکت به‌حدی می‌تواند مؤثر واقع شود که فوت ایشان انحلال شرکت را در پی داشته باشد. غالباً شرکت تضامنی الگوی شرکت اشخاص تلقی می‌شود؛ شرکت کوچکی که از افرادی تشکیل شده که یکدیگر را می‌شناسند و به همدیگر اعتماد دارند و سرنوشت تجاری خود را به یکدیگر گره زده‌اند و در سود و زیان هم شریک‌اند. شرکتی که قائم به شخصی آن را می‌توان جزء عناصرش قلمداد کرد. در این زمینه، ماده ۲۲۱-۱۵، قانون تجارت فرانسه مقرر می‌دارد که: شرکت با فوت یکی از شرکا «پایان می‌پذیرد» یعنی منتفی می‌شود.^۶

در حقوق ایران، بند «و» ماده ۱۳۶ قانون تجارت، فوت یا حجر یکی از شرکا را از موارد انحلال شرکت تضامنی برشمرده است. برخی معتقدند، اصل بر این است که فوت یکی از شرکای شرکت تضامنی، انحلال شرکت را در پی دارد^۷ و از نظر بعضی دیگر،

۱) sociétés en nom collectif

۲) sociétés de personnes à responsabilité illimitée

۳) société civile immobilière

۴) Paris, 25 janv. 1995, Polyfilla/consortium SPSA, nos 140/141, p. 413 et s. note A. Couret.

۵) J. Calvo, « Les clauses d'intuitu personae dans les contrats commerciaux », L.P.A., 1996, n° 81, p. 10.

۶) این اصطلاح «prendre fin» که در قانون تجارت مورد استفاده واقع شده است به «پایان یافتن» ترجمه می‌شود. واژه اخیر مترادف با «mettre fin à» به معنی «پایان دادن به» که در ماده ۱۱۸۷ قانون مدنی فرانسه، ضمانت اجرای انتفاء را بیان می‌کند به کار گرفته شده است. بنابراین، از هر دو اصطلاح اخیر انحلال به صورت خودبه‌خود را می‌توان استنباط کرد که برای بیان انتفاء عقد مورد استعمال واقع می‌شوند.

۷) F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), thèse, op. cit., p. 157.

. پاسبان، محمدرضا، حقوق شرکت‌های تجاری، چاپ دوازدهم، سمت، ۱۳۹۵، ص ۸۴۴۵

ماده ۱۳۹ قانون تجارت ایران تحت تأثیر مقررات شرکت مدنی، فوت و حجر شریک شرکت تضامنی را از موجبات انحلال دانسته است.^۱ باوجوداین، ماده اخیر فوت و حجر یکی از شرکا را به خودی خود موجب انحلال شرکت تلقی نکرده و بقای شرکت را مقید به رضای دیگر شرکا کرده است.^۲ به نظر می‌رسد که فوت و حجر یکی از شرکا تأثیری بر ادامه حیات حقوقی شرکت نداشته باشد همچنان که از ماده ۱۸۷۰ قانون مدنی فرانسه نیز می‌توان همین نکته را استنباط کرد. براساس ماده یادشده: شرکت با فوت یکی از شرکا منحل نمی‌شود مگر اینکه شرط مخالف شده باشد و شرکا بر پایه شخصی بودن روابط خود فوت یک شریک را موجب انحلال شرکت قلمداد کنند. به هر روی، نویسندگان ما کمتر به مبنای بنیادین انحلال شرکت تضامنی در صورت فوت و حجر یکی از شرکا اشاره کرده‌اند، که می‌توان، اساس انحلال شرکت اخیر را قائم به شخص بودن آن دانست. در حالی که در سایر شرکت‌های تجاری به‌ویژه شرکت‌های سهامی فوت و حجر یکی از شرکا تأثیری بر ادامه روند فعالیت آن ندارد. باوجوداین، مقنن در ماده ۱۳۹ قانون تجارت، علی‌رغم وابسته کردن شرکت به وجود اشخاص تشکیل دهنده آن، احتمال‌های تداوم شرکت را مورد توجه قرار داده است. در شرکت مختلط غیرسهامی، مطابق ماده ۱۶۱ قانون تجارت مرگ یا حجر شریک با مسئولیت محدود موجب انحلال شرکت نمی‌شود. از مفهوم مخالف ماده اخیر می‌توان استنباط کرد که فوت یا حجر شریک ضامن از موارد انحلال شرکت است؛ درخصوص شرکت مختلط سهامی، بند (د) ماده ۱۸۱ ق. تجارت فوت یا حجر یکی از شرکای شرکت را از موارد انحلال شرکت دانسته است، مشروط بر اینکه در اساسنامه پیش‌بینی شده باشد.

۱. از نظر برخی حقوق‌دانان در شرکت مدنی شخصیت هر یک از شرکا علت عمده ایجاد عقد شرکت است که این خصیصه موجب می‌شود که یکی از شرکا بدون موافقت دیگران از انتقال سهم خود به اشخاص ثالث ممنوع شود.

کاشانی، سید محمود، حقوق مدنی، قراردادهای ویژه، چاپ سوم، میزان، ۱۴۰۲، ص ۱۲۲.

۲. کاویانی، کورش، حقوق شرکت‌های تجاری، چاپ پنجم، میزان، ۱۳۹۵، ص ۲۱۷. بند ۲ ماده ۵۸۸ قانون مدنی ایران فوت و حجر یکی از شریکان را موجب انحلال شرکت دانسته است

۳. کاشانی، سید محمود، پیشین، ص ۱۵۳.

نتیجه عملی بحث اینکه: قائم به شخص بودن، حاکی از یک خصیصه موردی و شخصی از «سبب» معامله است که باید جدا از هرگونه پیش فرض لایتغیر قانونی، با بررسی قصد مشترک طرفین تعیین شود. بنابراین، کاملاً منطقی است که اماره قانونی قائم به شخص بودن، نیروی انکارناپذیر نداشته باشد و ازسوی خود طرفین مورد خدشه واقع شود، زیرا آنها تنها کسانی هستند که می توانند اهمیت شخصی این قائم به شخص بودن را بیان کنند! بدین سان، طبیعی است که طبق قانون به آنها اختیار داده شود که در اساسنامه شرکت شرطی را درج کنند که آثار فوت یکی از شرکا را محدود کند.

علاوه بر اهمیت وجود شخص شرکا، گاه اتفاق می افتد که انتخاب شخص حقوقی با در نظر گرفتن مدیر یا مدیران آن شخص حقوقی قابل توجیه است. دلایل این تمرکز بر قائم به شخص بودن، اغلب در مهارت های حرفه ای آنها نهفته است. در چنین حالتی، طرفین معمولاً اظهار می دارند که مرگ یا عزل فلان مدیر، قراردادی را که با شخص حقوقی مربوطه منعقد شده است، خاتمه می دهد. در اینجا باز هم، طرفین هرطور این وضعیت را توصیف کنند و هر اسمی روی آن بگذارند، مسئله یک انتفاء به دلیل زوال قائم به شخص بودن مطرح است. این امر در پرونده ای که دادگاه تجدیدنظر پاریس در تاریخ ۲ مه ۱۹۸۹ در مورد آن حکم صادر کرد صادق است. در این پرونده، در یک قرارداد نمایندگی تجاری درج شده بود که «این قرارداد با در نظر گرفتن موقعیت آقای X به عنوان مدیر شرکت وضع شده است». و در صورت «تغییر این موقعیت»، مندرجات این قرارداد «منتفی می شوند». این همان چیزی است که در حکم دادگاه تجدیدنظر پاریس کاملاً به درستی مورد توجه قرار گرفته است.^۱ در یک مورد دیگر، یک قرارداد همکاری حاوی یک شرط قائم به شخص بودن، تصریح می کرد «در صورت خروج مدیر صاحب امضای حاضر» قرارداد فسخ می شود. مدیر فوت کرد، دادگاه اعلام کرد: براساس ماده ۱۰ قرارداد، این قرارداد با در نظر گرفتن شخص DHN منعقد شده است و این خصیصه قائم به شخص بودن، فسخ

^۱F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), thèse, op. cit., p. 158.

^۲F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), thèse, op. cit., p. 171.

به صورت خودبه خود^۱ قرارداد را با فقدان شخص مدیر صاحب امضا در این قرارداد توجیه می‌کند.^۲

۴. توجیه کاربست نهاد «انتفاء» در قراردادهای قائم به شخص

برای توجیه توصیف اثر پایان بخش عمل حقوقی در قراردادهای قائم به شخص با نهاد انتفاء، تحلیل صحیح مفاد قوانین و دیدگاه‌های حقوقی، مبنای لازم برای تأیید آن را به دست می‌دهد. با این همه، چون مجال بحث، فرصت تفصیل ندارد، به اجمال، چرایی ترجیح «انتفاء» بیان خواهد شد.

۴-۱. فقدان معنای حقوقی برخی از نهادهای مورد استناد

برای توصیف سرنوشت عمل حقوقی قائم به شخصی که فقدان شخص محوری یا ویژگی‌های او روی داده، در فرانسه حقوقدانان علاوه بر انفساخ و فسخ قهقرایی و... به نهادهایی همچون «سقوط»، «مرتفع شدن» و «زوال» نیز تمسک جسته‌اند که بیش از حد کلی هستند و نمی‌توانند یک رژیم حقوقی دقیق را القا کنند. در قوانین ایران و فرانسه از چنین عناوینی استفاده شده است؛ برای نمونه در ماده ۶۷۸ قانون مدنی ایران و ماده ۲۰۰۳ قانون مدنی فرانسه از کلمه مرتفع استفاده شده است: «وکالت به موت و جنون و کیل و موکل مرتفع می‌شود». افزون بر این، عناوینی مثل زوال و سقوط، یک مفهوم تخصصی و فنی نیستند که نتایج حقوقی روشن و حدّ و مرزهایی قابل شناسایی داشته باشند در حالی که بی‌تردید لازم است به نهادی استناد شود که بار حقوقی روشن با نتایج معین و قابل احصا داشته باشد. به کارگیری اصطلاحاتی شبیه آنچه بیان شد، گستره‌ای غیر شفاف و نامحصور به موضوع می‌دهد که ممکن است همزمان شامل تلقی بطلان و فسخ و انفساخ و... گردد؛ امری که بی‌گمان در عالم حقوق، مطرود و نامقبول است.

^۱ Résiliation automatique

^۲ Cass. com., 3 mars 2004, n° 02-12.905; JurisData n° 2004-022751; Bull. civ. IV, n° 42; RTD. civ. 2004, p. 525, obs. P.-Y. Gautier.

^۳ J.-B. Seube, Art.1186 et 1187 – fasc.uniqu: Contrat. Caducité du contrat, 2017, n° 23.

۲-۴. ناموجه بودن توصیف‌های متعدد ارائه شده

نویسندگان نه سبب مشخصی برای سقوط قرارداد در صورت زوال شخص مورد نظر ذکر کرده‌اند و نه از توصیف واحدی برای تعیین سقوط قرارداد استفاده می‌کنند. اصطلاحاتی که در این زمینه به کار رفته‌اند متنوعند: «انحلال»، «فسخ قهقرایی»، «فسخ آتیه‌ای»، «فسخ خودکار قرارداد»، «خداشه‌دار شدن قرارداد»، «خاتمه»، «مرتفع شدن» یا «انتفاء» که گاهی در یک اثر تحقیقی در کنار هم یافت می‌شوند.

فسخ قرارداد چه با اثر قهقرایی و چه فسخ آتیه‌ای، نه از جهت نظری و نه از حیث آثار عملی مترتب بر آن، ضمانت اجرای مقبولی به نظر نمی‌رسد: از سویی، اصولاً خیار فسخ ضمانت اجرای مترتب بر وجود یک تقصیر یا تخلف در اجرای قرارداد است، در حالی که در اکثر قریب به اتفاق مصادیق مورد بحث، هیچ تقصیر یا تخلفی دیده نمی‌شود. همچنین، در مصادیق مربوط به زوال توانایی‌ها و صلاحیت‌های شخصی نیز، تصور یا تقصیر شخص، به ندرت قابل ملاحظه است. به علاوه، انتخاب این راه حل، حاوی تناقضی ذاتی است؛ اگر شخصیت فرد یا توانایی‌ها و قابلیت‌های او در انعقاد قرارداد جزء عناصر و قیود قرارداد نباشد، اصولاً حمل عنوان قائم به شخص بر آن باطل است و اگر وجود آنها جزء عناصر و ارکان قرارداد باشد، فرض بقای عقد با وجود زوال آن ارکان و نیازمندی به فسخ برای انحلال آن، منطقی نخواهد بود. علاوه بر ایرادهای مورد اشاره، به درستی اشاره شده است که فسخ آتیه‌ای و فسخ قهقرایی مکانیزم‌هایی مختص قراردادهای (اعمال حقوقی دوجانبه) هستند، در حالی که اثر پایان‌بخش زوال شخص مورد نظر، هم در مورد قراردادهای و هم در مورد اعمال حقوقی یک‌جانبه اعمال می‌شود.^۱

برخی نیز، تمایلی برای یکسان دانستن زوال مبتنی بر شخص به دلیل وقوع «شرط فاسخ» ضمنی از خود نشان داده‌اند. این برداشت با استقبال دکترین مواجه نشده است. اگر نظام زوال قائم بر شخص در برخی جهات قابل مقایسه با نظام حقوقی شرط فاسخ باشد، اما تفاوت‌های میان این دو، توجیه نهاد مورد بحث را با توسل به شرط فاسخ با مانع مواجه می‌کند؛ برخلاف شرط فاسخ که ضرورتاً اثر پایان‌بخشی آن ریشه در اراده و خواست صریح متعاقدين دارد، انتفای قرارداد به علت زوال شخص یا ویژگی‌ها و اوصاف مد نظر از

^۱C. Pelletier, La caducité des actes juridiques en droit privé français, op. cit., p. 188.

او اصولاً ناشی از اختلال در عناصر اصلی سازنده در قرارداد است. همچنان که در مباحث مرتبط با انواع قائم به شخص بیان شد، گاه قائم به شخصی وابسته به خواست و اراده طرفین و گاه ناشی از اقتضات ذاتی قرارداد است. همچنین ممکن است تلقی نوعی، قوام قرارداد بر شخصیت متعاقدین یا صلاحیت‌های ایشان باشد، بی‌آنکه ضرورتاً چنین امری، مورد خواست و اراده متعاقدین واقع شده باشد. طبعاً دست کم در موارد اخیر، حمل زوال قرارداد بر شرط فاسخ قراردادی، دور از ذهن و نامقبول خواهد بود.

ضمانت اجرای «بطلان» نیز جز در یک مورد، نمی‌تواند توجیه‌گر اختلال موردنظر باشد: تنها زمانی می‌توان از بطلان قرارداد سخن گفت که در حین انعقاد قرارداد، اشتباهی راجع به شخص یا وجوه شخصیتی موردنظر روی داده باشد؛ به عبارت دیگر، قرارداد منعقد از همان آغاز، از مدار اراده مشترک خارج باشد. درحالی که سؤال اصلی و محوری راجع به قائم به شخص‌ها، تأثیر حوادث و اتفاقات بعدی است که باعث زوال شخص یا وجوه شخصیتی مد نظر طرفین از انعقاد قرارداد می‌شود. بنابراین، طبعاً نمی‌توان بطلان را که ضمانت اجرای ناظر به ایرادات وارد بر ارکان اساسی قرارداد در حین تشکیل آن است، به موارد اختلال در حین اجرای قرارداد تعمیم داد.

از سوی دیگر، هر چند «انفساخ»، قرابت بیشتری با انتفاء - نسبت به نهادهای بررسی شده قبلی - دارد، اما این نهاد حقوقی نیز نمی‌تواند ضمانت اجرای مناسبی برای اختلال مورد بررسی باشد. طبق تعریف سنتی انفساخ، هرگاه عقد، بعد از تشکیل صحیح، به طور قهری از بین برود منفسخ شده است. در قوانین هر دو کشور ایران و فرانسه نیز، تنها مواردی به عنوان مصادیق انفساخ، مورد اشاره قانونگذار قرار گرفته‌اند که پس از تشکیل صحیح قرارداد، عملاً اجرای قرارداد با مانع مواجه شده است، بی‌آنکه اختلالی در ارکان به وجود آورنده قرارداد روی داده باشد، مثل عدم امکان اجرای قرارداد به علت فورس ماژور، تلف مبیع قبل از قبض، تلف شدن عین مستأجره در حین اجاره و.... به عبارت دیگر، در تقسیمات سنتی وجوه اشکال قرارداد، یا عقد از همان ابتدا در ارکان دچار مشکل بوده است که در این صورت، عقد باطل تلقی شده است یا اگر در ارکان قرارداد مشکل نباشد و صحیحاً واقع شده باشد، تنها در صورت ناممکن شدن بعدی اجرای قرارداد، می‌توان آن را مختل دانست که در این صورت نیز، عقد منفسخ خواهد بود. این درحالی است که نهاد

جدید انتفاء برای پیش‌بینی وضعیت سومی است که ضمن آنکه عقد به طور صحیح واقع شده، بی‌آنکه بعداً ضرورتاً اجرای آن ناممکن شود، یکی از ارکان و عناصر اساسی اش آسیب دیده و یا منتفی شده است. در این صورت، چون عقد توجیه محوری خود را از دست می‌دهد، منتفی خواهد شد حتی اگر اجرای فیزیکی آن ناممکن نشده باشد. مثال‌های مهم انتفای قرارداد همچون منتفی شدن یک قرارداد به علت از بین رفتن قرارداد مرتبط دیگر که مشترکاً هدفی را برآورده می‌کرده‌اند (بندهای ۲ و ۳ ماده ۱۱۸۶ قانون مدنی فرانسه)؛^۱ منتفی شدن عقد معلق در نتیجه عدم امکان تحقق معلق علیه و... همگی مؤید همین نکته مهم هستند. بنابراین، باینکه انفساخ و انتفاء از حیث از بین رفتن قهری قرارداد و در نتیجه تعهدات ناشی از آن و عدم سرایت زوال عقد به گذشته همانند یکدیگرند ولی جای دادن مصادیق انتفاء از جمله مصداق مورد بررسی در عداد مصادیق انفساخ سنتی ممکن نبود و نه تنها رویه قضایی دو کشور در پذیرش آن تردیدهای بسیار جدی داشتند، بلکه حقوقدانان نیز، ضرورتاً آن را موجه نمی‌دانستند. به همین علت نیز قانونگذار فرانسه، این نهاد حقوقی را به عنوان تأسیسی جدید مورد پیش‌بینی قرار داده، نتیجه اختلال بعدی را در عناصر اساسی قرارداد، انتفای عقد معرفی کرد.

نویسندگان برجسته‌ای هم از نهاد انتفاء برای توصیف اثر عقد دفاع کرده‌اند. از نظر آقای موسرون، در قرارداد قائم به شخص، مخصوصاً در صورت فوت یکی از شرکا در حین اجرای قرارداد، مکانیزم پایان بخشی که قابل طرح است، انتفاء است.^۳ نویسندگانی هم انتفای عقد را در صورت فوت یکی از طرفین، که عقد با در نظر گرفتن شخصیت وی منعقد شده است، پذیرفته‌اند.^۴ به زعم اینس نیز، در صورت زوال شخص مورد نظر، «قرارداد

۱. برای مطالعه بیشتر در خصوص بندهای ۲ و ۳ ماده ۱۱۸۶ قانون مدنی فرانسه رجوع شود (بیگدلی و اصائلو، ۱۴۰۲)، «انتفای قراردادهای مرتبط در حقوق قراردادهای نوین فرانسه با نگاهی به قابلیت پذیرش آن در حقوق ایران»، نشریه مطالعات حقوق تطبیقی حقوق خصوصی، دوره ۱۴ شماره ۲.

۲. برای مطالعه بیشتر پیرامون منتفی شدن عقد در نتیجه عدم تحقق معلق علیه (امینی و اصائلو، ۱۴۰۱)، «سرنوشت عقد در صورت عدم تحقق شرط تعلیقی در حقوق ایران و فرانسه»، مجله حقوق خصوصی، دوره ۱۹ شماره ۲.

J.-M. Mousseron, P. Mousseron, J. Raynard, J.-B. Seube, *Technique contractuelle*, op. cit., p. 316.

۳ F. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette et F. Chénéde, *Droit civil: Les obligations*, 13e éd, p. 684 ; M. Béhar-Touchais Martine, *Le décès du contractant*, thèse paris 2, 1988 ; C. Lachièze, *Droit des contrats*, 5e éd., p. 43.

طبعاً منتفی است^۱، علاوه بر این، در نظر گرفتن شخص دارای این نتیجه است که تعهد باید صرفاً از سوی شخص مورد نظر اجرا گردد، در نتیجه، اجرای قهری تعهد، در صورت زوال شخص مورد نظر، غیرممکن است و عمل حقوقی منتفی می‌شود. انسجام حقوق موضوعه مستلزم ارجاع به یک توصیف واحد است که بتواند برای کلیه اعمال حقوقی که به صورت قائم به شخص منعقد شده‌اند، صرف نظر از ماهیت آنها، به کار رود. انتفاء این امکان را فراهم می‌کند تا از ایراداتی که بیان شد، اجتناب شود و به فرضیات گوناگون زوال شخص انتظام بخشد.

۳-۴. مؤید عقلی و قانونی انتفاء

از آنجا که اهلیت حقوقی، یکی از عناصر اساسی برای انعقاد معامله است (بند ۲ ماده ۱۹۰ ق.م. ایران و بند ۲ ماده ۱۱۲۸ ق.م. فرانسه)، می‌توان در مورد پیامدهای زوال آن بر بقای قراردادی که به صورت معتبر منعقد شده مطالعه کرد. تعهد به طور معمول، مقید به شخصیت طرفین قرارداد نیست و در صورت فوت طلبکار، حقوق او به وراث منتقل می‌شود و آنان می‌توانند به عنوان قائم مقام عام به متعهد رجوع کنند. حال، این سؤال مطرح است که آیا قائم به شخص بودن، یک «عنصر اساسی» برای ادامه حیات قرارداد است و آیا زوال آن در حین اجرای قرارداد هم، باید به نتیجه‌ای همچون فقدان شرط اساسی در حین انعقاد قرارداد منجر شود؟

باید توجه داشت که اصل در تعهدات و قراردادها، عدم قائم به شخص بودن آنهاست، چرا که قائم به شخص بودن، یک وصف وجودی است و هر وصف وجودی، ضرورت به اثبات دارد. اما قائم به شخص نبودن، امر عدمی است و نیازی به اثبات ندارد. دلیل دیگری که برای اصل عدم قائم به شخص بودن اعمال حقوقی می‌توان ذکر کرد این است که، قبل از هر چیز هدف طرفین تحقق التزام حقوقی است؛ با وجود این، انواعی از قراردادها وجود دارد که، به خاطر ماهیت عملیاتی که مستلزم اعتماد شخصی است، به طور مرسوم به صورت قائم به شخص منعقد می‌شوند. با توجه به شرایط مقرر در ماده ۱۱۸۶ قانون مدنی فرانسه،

^۱L. Aynès, La cession de contrat et les opérations juridiques à trois personnes, op. cit., n° 354.

^۲ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، دائرة المعارف حقوق مدنی و تجارت، چاپ دوم، گنج‌دانش، ۱۳۸۸، ص ۸۳۵.

بخشی از حکم مقرر در آن ماده، منطوقاً و بخشی دیگر، مفهوماً برای توصیف اثر پایان‌بخش قراردادهای قائم به شخص در حین اجرای عقد و علی‌رغم وجود شرایط و عناصر اساسی لازم در حین عقد قابل توجیه و تطبیق‌اند؛ بخش اول ماده یاد شده، انتفای قراردادی را که به صورت معتبر منعقد شده، مقید به زوال یک «عنصر اساسی» از عقد کرده است، بی‌آنکه آن را تعریف کند. در واقع، عناصر اساسی که زوال آنها می‌تواند به انتفای عقد منجر شود، هم ممکن است منشأ قانونی داشته باشد مثل زوال موضوع یا سبب^۲ در قراردادهای معوض یا داعی و انگیزه در عقود تبرعی و هم منشأ ارادی و قراردادی، همچون اساسی تلقی شدن شخصیت طرف قرارداد برای اجرای تعهد مورد نظر (هرچند برخی قراردادهای بدون نیاز به کنکاش از اراده نوعی یا شخصی طرفین، قائم به شخص هستند و قانونگذار نیز گاه بدان تصریح کرده است). همچنین بخش دوم این ماده که انتفای قراردادهای مرتبط^۳ را مورد پیش‌بینی قرار داده، نظر به مبنای آن که انتفای قرارداد در نتیجه انتفای قصد مشترک مبنی بر وابستگی قراردادهای منعقد شده، مؤیدی بر صحت انتفای قرارداد در صورت ابتدای عقد بر شخصیت متعاقدين با فرض زوال شخص یا قابلیت‌ها و اوصاف و ویژگی‌های مدنظر از اوست.

بدین ترتیب، تثبیت نهاد انتفاء در قانون مدنی فرانسه یکی از مؤیدات قانونی برای منتفی تلقی نمودن عقد در قراردادهای قائم به شخص در آن کشور است. هر چند که قبل از تثبیت و تصریح به این نهاد در قانون مدنی فرانسه نیز، حقوقدانانی به انتفای قرارداد^۴ و

۱. برای مطالعه بیشتر راجع به مفهوم، اوصاف، مصادیق مهم انتفای قراردادهای واحد، تمیز آن از مفاهیم مشابه؛ مثل، بطلان و فسخ و آثار آن رجوع شود (بیگدلی و اصائلو، ۱۴۰۱)، «مطالعه تطبیقی انتفای قرارداد در حقوق فرانسه و ایران»، مجله پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۱۰ شماره ۳۸.

۲. در بازنگری ۱۰ فوریه ۲۰۱۶ قانون مدنی فرانسه، موضوع و سبب، از شرایط اساسی برای صحت معامله از ماده ۱۱۲۸ حذف و به جای آنها، در بند ۳ ماده اخیر، «محتوای مشروع و معین» به کار رفته است.

۳. برای مطالعه بیشتر در خصوص انتفای قراردادهای مرتبط مراجعه شود (بیگدلی و اصائلو، ۱۴۰۲)، «انتفای قراردادهای مرتبط در حقوق قراردادهای نوین فرانسه با نگاهی به قابلیت پذیرش آن در حقوق ایران»، مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۱۴ شماره ۲.

۴. F. Garron, La caducité du contrat (étude de droit privé), op. cit., p. 152- 177.

انتفای اعمال حقوقی در نتیجه زوال شخصیت متعهد پرداخته بودند و آرایبی نیز در این زمینه صادر شده بود. همچنان که حقوق دانان مورد اشاره و آرای صادره بیان کرده‌اند، عقلاً چه چیزی بیش از شخصیت محوری متعاقد در یک قرارداد که عدم وجود او باعث انتفای اراده بر انعقاد قرارداد است می‌تواند برای تشکیل یا ادامه قرارداد، اساسی تلقی شود؟ پس تصریح قانون مدنی جدید بر انتفای قرارداد در صورت زوال عنصر اساسی‌ای مثل شخصیت محوری متعاقد، تصریح بر نهادی مورد تأیید در نظام حقوقی فرانسه بوده است.

در حقوق ایران اما، موضوع تأثیر شخصیت و ویژگی‌های طرفین عقد بر آن، از جمله در صورت فوت و به‌ویژه از دست رفتن اوصاف مدنظر طرفین یا ویژگی‌های موردنظر شخص طرف قرارداد در توافقی‌های حاصله با اشخاص حقوقی، علاوه بر اینکه با سکوت قانون مواجه شده، بلکه مورد بحث و اظهار نظری مفصل به‌عنوان یک سؤال در حوزه قواعد عمومی قراردادی نیز واقع نشده و در عمل هم، دادگاه‌ها رویه واحدی ندارند؛ به‌عنوان نمونه، به‌ندرت تمام می‌توان رأیی یافت که دادگاهی با توجیه زوال وصف شخصی طرف قرارداد، حکم به انحلال آن دهد. با این همه در مباحث جسته و گریخته‌ای که حقوق دانان به بحث‌های مرتبط پرداخته‌اند، نوعاً با توجیهاتی متفاوت و ناظر به مثال، عقد را منتفی توصیف کرده‌اند؛ برای نمونه در یک مورد، حقوق‌دانی، ضمن بیان مصداقی در این باره، آن را با «وحدت مطلوب میان اصل تعهد و انجام توسط شخص خاص» توجیه کرده است! و در مصداقی دیگر، حقوق‌دانانی، با این توجیه که در موارد یاد شده، شخصیت قید قرارداد است و بنابراین با زوال آنها عقد بی‌معنا می‌شود، ضمن منتفی دانستن قرارداد، انتقال آن به ورثه را نیز توجیه‌ناپذیر دانسته‌اند^۲ به نظر می‌رسد آنچه که در بیان این حقوق دانان بزرگ آمده را بتوان در ضرورت تبعیت قرارداد از حاکمیت اراده طرفین، جمع‌بندی و تبیین کرد؛ بدین تعبیر که نه تنها لازمه تشکیل قرارداد و تعهد نسبت به مندرجات آن ناشی از اراده طرفین است بلکه ادامه حیات قرارداد نیز وابسته به بقای عناصر

۱. C. Pelletier, La caducité des actes juridiques en droit privé français, op. cit., p. 159-192 ; R. Chaaban, La caducité des actes juridiques, étude de droit civil, op. cit., p. 87-119.

۲. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، دائرة المعارف حقوق مدنی و تجارت، پیشین، ص ۳۱.

۳. امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، پیشین، ص ۲۸۵؛ کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم کنونی، پیشین، ص ۱۷۴.

لازم برای حیات قرارداد براساس خواست و اراده تشکیل دهندگان آن است. این سخن به دلالت، از قوانین مختلف به ویژه آنچه در خصوص اشتباه در معامله آمده نیز، قابل استنباط است، به عنوان نمونه، قانون مدنی با اینکه اشتباه در شخص طرف معامله را در تشکیل قرارداد بی تأثیر می داند، اما چنانچه شخصیت علت عمده قرارداد باشد، این اشتباه را باعث بی اعتباری قرارداد می شمارد (ماده ۲۰۱ ق.م). با توجه به ذکر دلیل بی اعتباری قرارداد در این ماده (عمده بودن شخصیت طرف معامله در انعقاد قرارداد) می توان با قیاس منصوص العله و معتبر، همین حکم را به زوال شخص در حین اجرای قرارداد یا از بین رفتن ویژگی های شخصیتی طرف معامله در حین اجرای قرارداد نیز تعمیم داد و نتیجه گرفت که در صورتی که شخصیت طرفین معامله، علت عمده اجرای قرارداد از دیدگاه طرفین معامله باشد، زوال آن باعث انتفای قرارداد خواهد بود.

بنابراین، علی رغم فقدان مقررۀ صریح در قانون مدنی ایران و مباحث مستقل و مستوفای دکترینی در موضوع حاضر در مقایسه با حقوق فرانسه، ظرفیت لازم برای توجیه انتفای قرارداد در صورت زوال شخصیت طرف قرارداد یا ویژگی های مدنظر طرفین، هم براساس قانون و هم دلایل عقلی و مباحث اندک ارائه شده از سوی حقوقدانان در حقوق ایران وجود دارد.

نتیجه

قائم به شخص ها، آن دسته از قراردادها هستند که انعقاد آنها، با ملاحظه و براساس شخصیت و اوصاف طرف قرارداد شکل گرفته اند. قائم به شخصی در قرارداد، گاه معیاری شخصی دارد، همانند بخشش ها که وابسته به وجود شخص خاصی است و گاه معیاری نوعی دارد مثل موردی که بناست طرف مقابل حائز شرایط و مدارک فنی یا هنری موردنظر باشد، بی آنکه ضرورتاً شخص معینی مدنظر باشد. همچنین برخی قراردادها ذاتاً قائم به شخص اند و گاه، قائم به شخصی، نتیجه خواست و اراده طرفین قرارداد است که ممکن است به وضوح در قرارداد شرط شده باشد یا از قرائن و اوضاع و احوال حاکم بر قرارداد فهمیده شود.

پرسش محوری پژوهش حاضر بر مدار مهم‌ترین مسئله در حوزه قائم به شخص‌ها شکل گرفته است و آن اینکه در صورت فوت طبیعی یا مدنی طرف قرارداد و یا زایل شدن اوصاف مدّ نظر از او پس از انعقاد قرارداد، تکلیف عقد چه خواهد شد؟ بی‌گمان زوال شخص یا اوصاف و ویژگی‌های مدّ نظر از او که انگیزه شکل‌گیری این قراردادهاست، نمی‌تواند در سرنوشت قرارداد بی‌تأثیر باشد. با این همه، هم در حقوق ایران و هم در فرانسه، این پرسش، پاسخ متقنی نیافته است. ولی موضوع در حقوق فرانسه مورد بحث جدی بوده و علاوه بر بررسی در کتب حقوق تعهدات، مستقلاً نیز مورد کنکاش قرار گرفته و اخیراً - به‌ویژه با پیش‌بینی نهاد انتفاء در قانون مدنی جدید فرانسه - رویکرد غالبی نسبت به آن پدید آمده است اما، سرنوشت موضوع در حقوق ایران همچنان مبهم و نامعلوم است.

در حقوق فرانسه، فسخ، انفساخ، بطلان و انتفاء، راهکارهای مختلفی بوده‌اند که برای ضمانت اجرای اختلال پیش‌آمده پیشنهاد شده‌اند. اما، انتفاء به‌ویژه پس از پیش‌بینی این نهاد به‌عنوان تأسیس حقوقی مستقل در ماده ۱۱۸۶ قانون مدنی جدید این کشور مورد استقبال قاطع قرار گرفته است. حقوقدانان طرفدار نظریه مورد اشاره، ضمن منطبق دانستن مصداق مورد بحث بر مصوبه جدید و منطقی و معقول دانستن نتایج مترتب بر آن، سایر ضمانت‌اجراهای پیشنهاد شده را نیز، واجد اشکال معرفی کرده‌اند؛ در خصوص بطلان قرارداد، به ضرورت وجود اشکال در ارکان قرارداد در حین انعقاد عقد اشاره کرده‌اند که موضوع مورد مناقشه فاقد آن است. ضمن آنکه تأثیر زوال بعدی قرارداد در زمان گذشته را نیز که جز در موارد خاص و نادر، بلاوجه است، از دیگر دلایل اشکال این نظریه بر شمرده‌اند. همچنین در خصوص فسخ آتیه‌ای یا قهقرایی، چند اشکال عمده را مانع مقبولیت آن می‌دانند؛ از جمله اینکه اصولاً فسخ، ضمانت اجرای قراردادی است که تخلفی از متعاقدين سرزند در حالی که فوت یا زوال ویژگی‌های مورد نظر در شخص، اصولاً ناشی از تقصیر نیست. به علاوه، پیش‌بینی اختیار فسخ که به‌طور ضمنی، حاوی ادعای سلامت ذاتی عقد است با اختلال پیش‌آمده در عناصر اساسی قرارداد در تعارض است. و نهایت اینکه، انفساخ قرارداد نیز، از این جهت قابل انتقاد است که براساس نظام تقنینی و سنت رایج حقوقی، قدر متیقن از آن، مواردی است که قرارداد منعقد، پس از تشکیل صحیح و پیش از اجرا یا

درحین اجرا با مانع عملی مواجه و اجرای آن ناممکن شود، همانند انفساخ قرارداد در نتیجه فورس ماژور یا تلف مال پیش از تسلیم و...

براساس دیدگاه حقوق دانان یاد شده، همین امر بوده که قانونگذار را به این نتیجه رسانده است که نهاد جدیدی لازم است که براساس آن، زوال عناصر اساسی قرارداد را که ادامه حیات عقد وابسته به آنهاست، از عوامل انحلال قرارداد معرفی کند و نام آن نهاد جدید را هم «انتفاء» گذاشته است. به اعتقاد طرفداران این نظریه، موردی مثل ناکام ماندن هدف مجموعه‌های قراردادی در نتیجه ناممکن شدن اجرای برخی از آنها و نیز منتفی شدن عقود باقی مانده قابل اجرا، همچنین انتفای قرارداد بر اثر امکان‌ناپذیری تحقق هدف قرارداد و یا انتفای قرارداد در نتیجه زوال ویژگی‌های شخصیتی متعاقد در قراردادهای قائم به شخص و نظایر آن، نمونه‌هایی هستند که چون کاملاً منطبق با شرایط هیچ‌یک از ضمانت‌اجراهای سنتی پیشین نبوده‌اند، قانونگذار را به پیش‌بینی نهاد انتفاء واداشته‌اند.

نظریه یاد شده، هم از آن جهت که واجد مؤیدات عقلی و قانونی در حقوق ایران است و هم به دلیل اینکه سایر ضمان‌اجراهای قابل تصور دارای اشکالات مشابه با نظام حقوقی فرانسه است و هم به دلیل آثار مثبت عملی نظریه - که مورد بحث و بررسی قرار گرفت - قابل تعمیم به حقوق ایران به نظر می‌رسد.

بنابراین پیشنهاد می‌شود قانونگذار ایران، در بخش قواعد عمومی قراردادی، همچنان که فقدان ارکان اساسی قرارداد را درحین انعقاد باعث بطلان قرارداد دانسته، ضمن به رسمیت شناختن اساسی بودن شخصیت و وجوه شخصیتی در قراردادهای قائم به شخص، زوال عناصر اساسی قرارداد درحین اجرا را نیز باعث انتفای قرارداد معرفی کند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Saeed Bigdeli <https://orcid.org/0000-0002-5717-6280>

Akbar Osanlou <https://orcid.org/0000-0001-7203-1154>

منابع

فارسی

- امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد اول، چاپ سی و هفتم، (تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۹۵).
- بیگدلی، سعید؛ اصانلو، اکبر (۱۴۰۱). «مطالعه تطبیقی انتهای قرارداد در حقوق فرانسه و ایران»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۳۸، (۱۴۰۱).
- پاسبان، محمدرضا، حقوق شرکت‌های تجاری، چاپ دوازدهم، (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۵).
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۸۸). دائرة المعارف حقوق مدنی و تجارت، چاپ دوم، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۸).
- _____، حقوق تعهدات، چاپ چهارم، (تهران: گنج دانش، ۱۳۸۹).
- شمس، عبدالله (۱۳۸۴). آیین دادرسی مدنی، جلد سوم، چاپ دوم، (تهران: دراک، ۱۳۸۴).
- شهبازی، محمدحسین، مبانی لزوم و جواز اعمال حقوقی، چاپ اول، (تهران: نشر فرزندگان دادآفرین، ۱۳۸۵).
- شهیدی، مهدی، آثار قراردادها و تعهدات، جلد سوم، چاپ هفتم، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۵).
- _____ سقوط تعهدات، جلد پنجم، چاپ دوازدهم، (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۷).
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، جلد اول، چاپ سوم، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۴).
- _____، قواعد عمومی قراردادها، جلد دوم، چاپ چهارم، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۴).
- _____، قواعد عمومی قراردادها، جلد پنجم، چاپ دهم، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۵).
- _____، دوره مقدماتی حقوق مدنی: اعمال حقوقی، چاپ هفتم، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۹).
- _____ نظریه عمومی تعهدات، چاپ هشتم، (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۵).
- _____ قانون مدنی در نظم کنونی، چاپ پنجاه و هفتم، (تهران: میزان، ۱۳۹۷).
- کاشانی، سید محمود، حقوق مدنی، قراردادها و ویژه، چاپ سوم، (تهران: میزان، ۱۴۰۲).
- کاویانی، کورش، حقوق شرکت‌های تجاری، چاپ پنجم، (تهران: میزان، ۱۳۹۵).

سرنوشت اختلال در قراردادهای قائم به شخص ... | بیگدلی و اصانلو | ۲۱۱

میرشکاری، عباس، رساله عملی در حقوق قراردادهای، جلد اول، (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۴۰۰).

Reference

Aynès Laurent, *La cession de contrat et les opérations juridiques à trois personnes*, thèse, paris 2, Economica, 1984.

Baudry-Lacantinière G, *Traité théorique et pratique de droit civil*, tome 11: *Des donations et testaments*, Librairie de la société du recueil JB Sirey et du journal du palais, 1909.

Béhar-Touchais Martine, *Le décès du contractant*, thèse, paris 2, Economica, 1988.

Calvo Jean, « Les clauses d'intuitu personae dans les contrats commerciaux », *L.P.A.*, n° 81, p. 10, 1996.

Chaaban Rana, *La caducité des actes juridiques, étude de droit civil*, thèse, Paris II, L.G.D.J., 2006.

Contamine-Raynaud Monique, *L'intuitus personae dans les contrats*, thèse, Paris II, 1974.

Cornu G, *Vocabulaire juridique*, 15e éd., P.U.F., 2024.

Fages Bertrand, *Droit des obligations*, 13e éd., L.G.D.J., 2023.

Garron Frédéric, *La caducité du contrat (étude de droit privé)*, thèse. Aix-Marseille III, 2000.

Houtcieff Dimitri, Contribution à l'étude de l'intuitus personae, *RTD Civ.*, p.3, 2003.

Izorche Marie-Laure, « Circulation du contrat », *Juriscl.com*, fasc., 160, 1995.

- Josserand Louis, *Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé*, Dalloz, 1928.
- Lachièze Christophe, *Droit des contrats*, 5e éd., Ellipses, 2020.
- Laher Rudy, « mandat et confiance », *RTD civ*, 2017, p. 541.
- Le Tourneau Philippe et Krajewski Didier, « Contrat *intuitu personae* », *Juris-Classeur Contrats, Contrats-Distribution*, 2012.
- Le Tourneau Philippe, « *Contrat intuitu personae* », *Juriscl. com., contrats-distribution*, fasc. 420, 1994.
- Kostic, G., *L'intuitu personae dans les contrats de droit privé*, Thèse Paris V, 1997.
- Malaurie Philippe, Aynès Laurent, Stoffel-Munck Philippe, *Droit des obligations*, 12e éd., L.G.D.J., 2022.
- Malaurie Philippe, Aynès Laurent, Gautier Pierre-Yves, *Droit des contrats spéciaux*, 12e éd., L.G.D.J., 2022.
- Mouly Christian, *Les causes d'extinction du cautionnement*, thèse Montpellier 1, préf. M. Cabrillac, Lib. Techn, 1979.
- Mousseron Jean- Marc, Mousseron Pierre, Raynard Jacques, Seube Jean-Baptiste, *Technique contractuelle*, 4e éd., Francis Lefebvre, 2010.
- Pelletier Caroline, *La caducité des actes juridiques en droit privé français*, thèse Paris XII, 2004.
- Planiol, M. et Ripert, G., *Traité pratique de droit civil français*, 2e éd., XI par Savatier, Rouast, Lepargneur et Besson, 1954.
- Pothier, R.-J., *Traité du contrat de mandat*, œuvres de Pothier, éd., Bugnet, 1847.
- Seube Jean-Baptiste, Art.1186 et 1187 – fasc.uniqu: *Contrat. Caducité du contrat*, 20 fé, 2017.

Terré François, Simler Philippe, Lequette Yves et Chénéde Fraçois, Droit civil: *Les obligations*, 13e éd, Dalloz, 2022.

Translated References into Persian

Bigdeli, S. & Osanlou A, "A Comparative Study of Contract Lapse in French and Iranian Law". *Journal of Private Law Research*, n° 38, 2022. [In Persian]

Emami, H., *Civil law*. t 1, 37th, (Tehran: Islamie Publications, 2016). [In Persian]

Jafari Langroudi M.-J, (2009). *Encyclopedia of civil & commercial law*, (Tehran: Ganje Danesh Publications, 2009). [In Persian]

———, *Obligations law*. 2th, (Tehran: Ganje Danesh Publications, 2010). [In Persian]

Katouzian, *Civil law: General principles of contracts*. t 1, 3th, (Tehran: Enteshar Publications, 1996). [In Persian]

———, *Civil law: General principles of contracts*. t 2, 4th, (Tehran: Enteshar Publications, 2015). [In Persian]

———, *Civil law: General principles of contracts*. t 1, 10th, (Tehran: Enteshar Publications, 2016). [In Persian]

———, *Civil law: General theory of obligations*, 8th, (Tehran: Mizan Publications, 2016). [In Persian]

———, *Annotated Civil Code*, 57th, (Tehran: Mizan Publications, 2018). [In Persian]

———, *Specific Contracts*, 3th, (Tehran: Enteshar Publications, 1999). [In Persian]

Koorosh, K., *Company Law: Commercial Law (II)*, 5th, (Tehran: Mizan Publications, 2016). [In Persian]

Mirshekari, A., *A Practical Treatise On Contract Law*, t. 1, (Tehran: Enteshar Publications, 2021). [In Persian]

Pasban, M.-R., *Company Law*, 12th, (Tehran: Samt Publications, 2016). [In Persian]

Sahbazi, M.-H., *The bases of irrevocability and revocability of juridical acts*, (Tehran: Farzaneghan Publications, 2016). [In Persian]

Shahidi, M. (2016). *Civil Law: The effects of contracts and obligations*, , t. 3, 7th, (Tehran: Majd Publications, 2016). [In Persian]

———, *Civil law, Extinction of obligations*, 12th, (Tehran: Majd Publications, 2018). [In Persian]

Shams, A., *Civil Procedure*, t. 3, 2th, (Tehran: Derak Publications, 2005). [In Persian]

استناد به این مقاله: بیگدلی، سعید و اصانلو، اکبر. (۱۴۰۳). سرنوشت اختلال در قراردادهای قائم به شخص در حقوق فرانسه، با نگاهی به حقوق ایران. *پژوهش حقوق خصوصی*، (۴۶) ۱۲، ۱۷۵-۲۱۴.

doi: 10.22054/jplr.2024.78461.2833

Private Law Research is licensed under a Creative Commons NonCommercial 4.0 International License.